

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta

Diplomová práce

2020

Karolína Moravcová

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Katedra českého jazyka a literatury

Výstavba Hrubínových lyrickoepických skladeb – jejich vývoj a významové směřování

Diplomová práce

Autor:	Karolína Moravcová
Studijní program:	Učitelství pro základní školy (2. stupeň)
Studijní obor:	Učitelství pro 2. stupeň základních škol - anglický jazyk a literatura Učitelství pro 2. stupeň základních škol - český jazyk a literatura
Vedoucí práce:	prof. PhDr. Vladimír Křivánek, CSc.
Oponent:	Mgr. Michal Čuřín, Ph.D.

Zadání diplomové práce

Autor: Karolína Moravcová

Studium: P15P0975

Studijní program: M7503 Učitelství pro základní školy

Studijní obor: Učitelství pro 2. stupeň ZŠ - anglický jazyk, Učitelství pro 2. stupeň ZŠ - český jazyk

Název diplomové práce: **Výstavba Hrubínových lyrickoepických skladeb - jejich vývoj a významové směřování**

Název diplomové práce AJ: The Structure of Hrubín's Epic-lyrical Poems - Their Transformation and Interpretation

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Analyzovat a komparovat Hrubínovy lyrickoepické básně Jobova noc, Hirošima, Proměna, Romance pro křídlovku a Lešanské jesličky.

STRNADEL, Josef. František Hrubín. Praha: Československý spisovatel, 1980, 207 s. Portréty spisovatelů. MÁLKOVÁ, Iva. František Hrubín: z archivních fondů. Brno: Host, 2011, 334 s. Spis OU. ISBN 978-80-7368-971-1. STEHLÍKOVÁ, Eva. Antika a česká poezie po roce 1945. Praha: Ústřední dům lidové umělecké tvořivosti, 1970, 51 s. Umělecký přednes. ČERVENKA, Miroslav. Pohledy zblízka: zvuk, význam, obraz: poetika literárního díla 20. století. Praha: Torst, 2002, 589 s. ISBN 80-7215-171-1. HRUBÍN, František. Básně. Brno: Host, 2010, 438 s. Česká knižnice. ISBN 978-80-7294-363-0.

Garantující pracoviště: Katedra českého jazyka a literatury,
Pedagogická fakulta

Vedoucí práce: prof. PhDr. Vladimír Křivánek, CSc.

Oponent: Mgr. Michal Čuřín, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 14.12.2018

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Ústí nad Orlicí dne 29. 11. 2020.

Poděkování

Děkuji prof. PhDr. Vladimíru Křivánkovi, CSc. za odborné vedení práce, poskytování rad a ochotu.

Anotace

MORAVCOVÁ, Karolína. *Vývoj Hrubínových lyrickoepických skladeb – jejich vývoj a významové směřování*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2020. 60 s. Diplomová práce.

Diplomová práce se zabývá lyrickoepickými skladbami Františka Hrubína *Jobova noc*, *Hirošima*, *Proměna*, *Romance pro křídlovku* a *Lešanské jesličky*. Předmětem práce jsou především reakce literární kritiky na tyto skladby, vývoj těchto děl v průběhu různých vydání a v neposlední řadě také analýza a interpretace skladeb. Výsledkem je ucelená komparace zmiňovaných básnických děl. V zájmu o komplexní pohled na danou problematiku je předmětem zkoumání také biografie Františka Hrubína a literárně historický kontext doby, ve které daná díla vznikala.

Klíčová slova: František Hrubín, 20. století, literární kritika, poezie, *Jobova noc*, *Hirošima*, *Proměna*, *Romance pro křídlovku*, *Lešanské jesličky*

Annotation

MORAVCOVÁ, Karolína. *The Structure of Hrubín's Epic-lyrical Poems – Their transformation and Interpretation*. Hradec Králové: Pedagogical Faculty, University of Hradec Králové, 2006. 60 pp. Diploma Dissertation Degree Thesis.

Diploma thesis deals with epic-lyrical poems *Jobova noc*, *Hirošima*, *Proměna*, *Romance pro křídlovku* and *Lešanské jesličky* written by František Hrubín. Critical reviews, particular publication development, analysis and interpretation of mentioned poems are the subject matters of the thesis. The aim is a complete comparison of these poems. In order to get a complex perspective, František Hrubín's biography and a wider literary historical background have also become an area of interest.

Keywords: František Hrubín, the 20th century, literary criticism, poetry, *Jobova noc*, *Hirošima*, *Proměna*, *Romance pro křídlovku*, *Lešanské jesličky*

Obsah

Úvod	9
1 Literárně historický kontext	10
1.1 Poválečné období	10
1.2 Vítězný únor	12
1.3 Období tání	15
1.4 Kulturní zlatý věk	17
1.5 Okupace a náprava	21
2 Život a dílo Františka Hrubína	24
3 Vývoj a kritická reflexe rozebíraných skladeb	29
3.1 Jobova noc	29
3.2 Hirošima	31
3.3 Proměna	33
3.4 Romance pro křídlovku	34
3.5 Lešanské jesličky	37
4 Významové směřování	39
4.1 Jobova noc	39
4.2 Hirošima	43
4.3 Proměna	47
4.4 Romance pro křídlovku	49
4.5 Lešanské jesličky	52
Závěr	56
Použitá literatura	58
Primární	58
Sekundární	58

Úvod

František Hrubín je básníkem, prozaikem, dramatikem a překladatelem, který se zařadil mezi klasiky české literatury hned v počátcích své tvorby. Jeho osobnost i dílo tak již bylo podrobno mnohému vědeckému zkoumání. V této diplomové práci nás ovšem bude zajímat především František Hrubín – básník a pokusíme se přinést dosud nepoznaný pohled na jeho poválečné lyrickoepické básnické dílo. K tomuto účelu bylo vybráno pět lyrickoepických skladeb: *Jobova noc*, *Hirošima*, *Proměna*, *Romance pro křídlovku* a *Lešanské jesličky*, o kterých se domníváme, že zastávají důležitou pozici v díle Františka Hrubína i v české poválečné poezii.

Součástí literárního díla, které ke čtenáři promlouvá, je mimo jiné i společenský kontext. Považujeme proto za nutné uvést práci literárně historickým kontextem, ve kterém rozebíraná díla vznikala a také vycházela. Úvodní kapitola provede čtenáře literárně historickým kontextem života Františka Hrubína pouze stručně a se zaměřením na poezii, protože není hlavním předmětem práce. Neusilujeme tedy o podrobný výklad dějin a literatury, proto čtenář nesmí očekávat plný výčet všech autorů a jejich děl, ani jejich výklad.

Druhá kapitola seznamuje čtenáře s událostmi života Františka Hrubína, zvláště s ambicí nevynechat žádné události, které mohly mít potenciální vliv na jeho literární tvorbu. Zmíněny jsou také Hrubínovy všelike autorské počiny, včetně konkrétních názvů vydaných děl. Předmětem druhé kapitoly však není podrobný rozbor či popis těchto děl.

Třetí kapitola již pojednává o pěti výše zmíněných konkrétních lyrickoepických skladbách, které byly vybrány jako předmět této práce. Zabýváme se okolnostmi vzniku těchto děl, pozorujeme také jejich vývoj, což vede ke vzájemnému srovnání různých proměn děl napříč rozličným vydáním. Sledujeme také, jak tyto skladby vnímá dobová literární kritika.

Ve čtvrté kapitole se postupně zabýváme kompozicí, tematickou a motivickou výstavbou, časoprostorem a jazykovými prostředky jednotlivých básní. Poznatky z těchto oblastí dokládáme výchozím textem, snažíme se je analyzovat a následně naznačit celkové významové směřování vybraných básní. K tomuto účelu vycházíme ze souhrnného vydání vybraného díla Františka Hrubína *Básně brněnského Hostu* z roku 2010, které se přiklání k podobám děl zásadně prvních vydání v zájmu zachycení specifické básnické poetiky.

V závěru se pokusíme o celkovou komparaci vybraných básnických děl s přihlédnutím k výše zmíněným aspektům.

1 Literárně historický kontext

Podle Soldána jsou konec první světové války a vznik československého státu, společně s koncem druhé světové války unikátní období pro českou literaturu, protože během nich vznikají podmínky pro tvorbu nové slovesnosti. Tyto události totiž přináší velice silné prožitky, které jsou následně v literatuře reflektovány. Do popředí této nové literatury se dostává „političnost“.¹

Také podle Holého je již konec třicátých let jedním ze zásadních mezníků, který měl vliv na podobu české kultury a potažmo také literatury. Setkáváme se zde totiž s novým faktorem, skrz který hodnotíme literaturu. Tím je „ideová a občanská orientace autorů“², ze které také vyplývá nové dělení literatury na „povolenou“ a „zakázanou“³. Ačkoliv tento nový faktor nahlížení na literaturu vypovídá o skutečné kvalitě vzniklého díla jen pramálo, stal se mnohým autorům i jejich dílům osudným. Pro všechny autory nebylo toto nové prizma akceptovatelné, a tak se literatura v podstatě až do roku 1989 rozdělila na tři hlavní proudy – „domácí veřejná“ neboli „oficiální“, „domácí podzemní“, reprezentující díla „rukopisná a samizdatová“ a „zahraniční“, který obsahoval díla vydávaná „v exilu“.

1.1 Poválečné období

Příchod této nové optiky, skrz kterou se nahlíželo na literaturu, lze datovat již na přelom let 1938 a 1939. S přicházející válkou cenzura jen přitvrdila. Konec války přinesl české literatuře návrat některých autorů ze zahraničí nebo z vězení (např. Ivan Jelínek, Viktor Fischl, Josef Palivec, E. F. Burian) na druhou stranu ale také nevratnou ztrátu jiných (např. Jaroslav Jan Paulík). V literatuře se objevují válečná svědectví charakteristická „dokumentárností, patetickým lyrismem a ostrým rozvržením světla a stínu“.⁴ Z básnických útvarů se uplatňují především ty kratší. Tyto charakteristiky vystihují díla z roku 1945 - Přílba hlíny Jaroslava Seiferta, Barikáda Františka Halase nebo Sedm kantát Jiřího Koláře. Do mysli vězně koncentračního tábora nám umožnil nahlédnout Josef Čapek v Básních z koncentračního tábora z roku 1946. Stěžejní díla vydává také František Hrubín (Stalingrad, 1942; Jobova noc, 1945; Hirošima, 1948), Jan Zahradníček (Stará země, 1946; La Saletta, 1947; Rouška Veroničina,

¹ SOLDÁN, Ladislav. *Přehledné dějiny literatury III: dějiny české a světové literatury od roku 1945 do současnosti*. Praha: SPN, 1997, 303 s. ISBN 80-85937-48-4, s. 10

² LEHÁR, Jan et al. *Česká literatura od počátků k dnešku*. 2., dopl. vyd. [i.e. 3. vyd.]. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008, 1082 s. Česká historie. ISBN 978-80-7106-963-8, s. 715

³ Tamtéž

⁴ Tamtéž, s. 722

1949), Vladimír Holan (Panychida, 1945; Rudoarmějci, 1947) a Vladimír Vokolek (Atlantis 1947 – vychází až v roce 1967 ve výboru Mezi rybou a ptákem).

Poválečnou poezii lze dále dělit podle generací autorů. Různé generace autorů tento běh dějin vnímají odlišně a různá je tedy i jejich následná zkušenost a reflexe v literárním díle. V mladé generaci válka zanechala „*tragický pocit života*“.⁵ Holý ovšem dodává, že pro tuto generaci je také typická názorová diverzita a přerušovaná tvorba z nutnosti odmlčení se. Inspirováni existencialismem, bod zájmu autoři této generace nacházejí v osamělém jedinci, úzkostech, hledání a naslouchání.⁶ Autoři inspirovaní existencialismem se shromažďovali kolem skupiny Ohnice, která nese název podle sbírky Jiřího Ortena a napovídá tak i tendenci pokračování v básnickově tradici. Do této skupiny náleží např. básníci Kamil Bednář, Josef Hiršal, Ivan Diviš, Miroslav Holub.⁷

Na poetiku Jiřího Ortena navazuje také Ladislav Fikar se sbírkou Samotín (1945), jehož tvorba zapadá do skupiny tzv. dynamoarchistů. Ačkoliv poetické tendence této mladé autorské skupiny byly uvolněné a různorodé, v roce 1946 vychází společný sborník s názvem Aktiv. K této skupině náleží dále autoři Jaromír Hořec, Miloš Vacík, František Listopad, Jan Vladislav a Eduard Petiška. Podle dynamoarchistů se vznik básně rovná vzniku nového života, nevnímali také „*rozpor mezi uměním a revolucí*“.⁸

Někteří autoři se již krátce po válce vyhranili krajně levicově. Shromažďují se kolem Rudého práva a tvoří v duchu syntetického realismu, který lpí na životnosti poezie. V této skupině se profilují autoři Ivan Skála, Jaroslav Vojtěch, Jindřich Hilčr, Vladimír Stuchl, Vlastimil Školaudy a Michal Sedloň.

Ve skupině katolických básníků, kteří také po válce nepřestávají tvořit, vystupují např. básníci Ivan Slavík, Zdeněk Rotrekl, Vladimír Vokolek a Josef Kostohryz. Básníci v roce 1947 publikují Velikonoční almanach poezie, v němž deklarují usilování o poezii „*moderní a křesťanskou*“.⁹

Část autorů nachází zalíbení v surrealismu a pokračuje v avantgardní poetice známé již před válkou (Skupina Ra – např. Ludvík Kundera, Zdeněk Lorenc, Karel Hynek; spořilovští surrealisté – např. Zbyněk Havlíček).

⁵ LEHÁR, Jan et al. *Česká literatura od počátků k dnešku*. 2., dopl. vyd. [i.e. 3. vyd.]. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008, 1082 s. Česká historie. ISBN 978-80-7106-963-8, s. 728

⁶ tamtéž

⁷ GALÍK, Josef. *Panorama české literatury: (literární dějiny od počátků do současnosti)*. Olomouc: Rubico, 1994, 547 s. ISBN 80-85839-04-0., s. 315

⁸ SOLDÁN, Ladislav. *Přehledné dějiny literatury III: dějiny české a světové literatury od roku 1945 do současnosti*. Praha: SPN, 1997, 303 s. ISBN 80-85937-48-4, s. 20

⁹ Tamtéž, s. 21

Prosazuje se básnická Skupina 42, čerpající z poetiky Charlese Sandburga, Edgara Lee Masterse, Walta Whitmana, Thomase Stearnse Eliota a Jamese Joyce. Charakteristická je „odmítáním lyrismu dojmů a nálad“ a naopak reflektováním „živého chaosu a stavu zrodu“, fragmentárností a prozaizací. Reprezentanty této skupiny jsou například Jiří Kolář a jeho sbírka *Dny* v roce (1948), Josef Kainar s *Novými mýty* (1946), Jan Hanč s dílem *Události* (1948) nebo Ivan Blatný se sbírkami *Tento večer* (1945) a *Hledání přítomného času* (1947). Ačkoliv autoři Skupiny 42 byli povětšinou levicově orientovaní, většině jejím členům byla v souvislosti s politickým převratem v roce 1948 autorská činnost zakázána (viz níže). To ovšem nezabránilo jejímu dalšímu značnému inspiračnímu vlivu na různě se profilující básníky napříč generacemi (Ivan Slavík, Oldřich Mikulášek, František Halas, Vladimír Holan, František Hrubín, Egon Bondy, Bohumil Hrabal, ...).¹⁰

Svébytná a osobitá je poetika několika autorů stojících jaksí mimo výše zmíněné autorské skupiny, kteří také publikují své básně čerstvě po válce (František Halas, Vladimír Holan, František Hrubín, Vítězslav Nezval, Jiří Kolář, Vilém Závada, Oldřich Mikulášek, Zdeněk Kriehl, Jan Pilař a Karel Kapoun).¹¹

1.2 Vítězný únor

Poválečná orientace na Sovětský svaz a jeho socialismus, který měl být ve spojení s demokracií a po zkušenostech s mnichovským diktátem nadějí na nový, lepší svět se může jevit jako přirozená. Komunistická strana Československa tak dominovala volbám v roce 1946, svůj vliv postupně utužovala, až dosáhla v únoru v roce 1948 porážky ostatních politických stran a později také rezignace prezidenta Edvarda Beneše.¹² Poválečné náznaky možností svobodného rozvoje literatury tak tento rok definitivně ukončil.¹³

Pokud mohla během války vycházet díla protestující a nesouhlasící s nastalým režimem, byl tento postoj vyjádřen často nepřímou (např. díla autorů Vladislava Vančury, Františka Halase, Josefa Palivce). I tento nepřímý protest se však stal zcela nepřijatelným po roce 1948.¹⁴ Pod Ministerstvem informací vzniká Prozatímní ediční rada, která kontroluje vydávání

¹⁰ LEHÁR, Jan et al. *Česká literatura od počátků k dnešku*. 2., dopl. vyd. [i.e. 3. vyd.]. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008, 1082 s. Česká historie. ISBN 978-80-7106-963-8, s.?

¹¹ SOLDÁN, Ladislav. *Přehledné dějiny literatury III: dějiny české a světové literatury od roku 1945 do současnosti*. Praha: SPN, 1997, 303 s. ISBN 80-85937-48-4, s. 22-26

¹² Tamtéž, s. 40

¹³ GALÍK, Josef. *Panorama české literatury: (literární dějiny od počátků do současnosti)*. Olomouc: Rubico, 1994, 547 s. ISBN 80-85839-04-0., s. 309

¹⁴ LEHÁR, Jan et al. *Česká literatura od počátků k dnešku*. 2., dopl. vyd. [i.e. 3. vyd.]. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008, 1082 s. Česká historie. ISBN 978-80-7106-963-8, s.?

publikací.¹⁵ Kdo odmítl tvořit v souladu se vzniklým „socialistickým realismem“, ocitl se na seznamu zakázaných autorů a oficiální publikování vlastního díla pro dotyčného nebylo možné. Další nepřizpůsobivé autory režim neváhal uvrhnout do vězení či odsoudit k smrti - Jana Zahradníčka, Františka Křelínu, Václava Renče, Závaře Kalandru a další. Mnohým autorům také vychází díla s několikaletým zpožděním (například sbírka *A co?* Františka Halase vyšla až v roce 1957, ačkoliv byla připravena již v roce 1949). Některým básníkům se podařilo podobným sankcím vyhnout. V roce 1950 vydává Jaroslav Seifert *Píseň o Viktorce*, která byla politickým režimem interpretována jako nepřátelská. Zastání nakonec našel u Vítězslava Nezvala, který se sice klaněl Stalinovi, ale nezapomněl se zastávat svých různých kolegů, kteří by byli jinak za své verše trestáni (mimo Seiferta také Demla, Langera, Koláře).

Kromě omezení autorské svobody přinesl nový politický režim zrušení mnoha literárních periodik (např. *Akord*, *Kritický měsíčník*, *Listy*), likvidaci nepohodlných knih, zestátnění tiskáren, nakladatelství a divadel a také personální čistky ve vzdělávacích zařízeních. Za nelegální byla také považována veškerá zahraniční média, která byla nosiči politicky nepohodlných informací. Syndikát českých spisovatelů byl přetaven do Svazu československých spisovatelů, jehož členové byli výrazně redukováni. Že již nadále nejsou členy tohoto sdružení, zjistili například František Halas, Jaroslav Seifert, Jan Zahradníček, Vladimír Holan, Karel Teige či Bedřich Fučík. První sraz nově vzniklého Svazu se uskutečnil v roce 1949 a již zde bylo Zdeňkem Nejedlým nastíněno, že literatura a politika nyní tvoří nerozlučnou dvojici. Literárně politické tendence se ještě více přiosvětily na konferenci o poezii v roce 1950, kdy se zakázanými autory stali také ti katoličtí, liberálně demokratičtí, ale s nimi i levicoví autoři jako například Jiří Kolář a Ivan Blatný.¹⁶ Ladislav Štoll zde ve svém projevu pozitivně upozorňuje na autory Stanislava Kostky Neumanna a Jiřího Wolkera, kteří jsou ve správném smyslu revoluční. Naopak zlobně subjektivní, spirituální a morbidní jsou František Halas, Karel Teige, Jaroslav Seifert, Kamil Bednář a další.¹⁷ Obdobné názory sděluje Ladislav Štoll také ve své publikaci *Třicet let bojů za českou socialistickou poezii v roce 1950*, která má být jakýmsi návodem pro básníky. Ústředními tématy literatury mají být kolektiv,

¹⁵ JANÁČEK, Pavel. *Socialist Realism in Central and Eastern European Literatures under Stalin: Institutions, Dynamics, Discourses*. Wimbledon: Anthem Press, 2018.

¹⁶ LEHÁR, Jan et al. *Česká literatura od počátků k dnešku*. 2., dopl. vyd. [i.e. 3. vyd.]. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008, 1082 s. Česká historie. ISBN 978-80-7106-963-8, str.?

¹⁷ GALÍK, Josef. *Panorama české literatury: (literární dějiny od počátků do současnosti)*. Olomouc: Rubico, 1994, 547 s. ISBN 80-85839-04-0., s. 312

práce, továrny a stroje, přičemž motivy milostné jsou přípustné pouze jako druhotné. Rozkvětu takové poezie má pomoci projekt Pracující do literatury.¹⁸

Také literární dějiny byly přemodelovány tak, aby byly politicky účelné. Zákony byly upraveny, takže „*trestnými činy se staly třeba kritika vlády, získávání a šíření informací.*“¹⁹ To vedlo k politickým soudním procesům, ve kterých bylo souzeno více než dvě stě tisíc osob. Běžné byly mučící praktiky, které měly vést k předem připravenému přiznání. Stíhanými se stali například autoři katoličtí, liberálně demokratičtí, ruralisté, neortodoxní komunisté a mnoho dalších. Teprve Stalinovo a Gottwaldovo úmrtí v roce 1953 vedlo k mírnému uvolnění.

Stěžejním literárním směrem, který byl pro autory závazný, se stal socialistický realismus, podle kterého musí být literární dílo všem srozumitelné, stranické a chápat člověka ne jako individualitu, ale jako „*společenský produkt, zástupce sociální třídy.*“²⁰ Důraz je také kladen na výchovnou funkci literatury. V poezii se prosazuje žánr agitační. Pro literaturu tohoto období je typická schematičnost, protože projevy autorské originality jsou nežádoucí.²¹ Někteří autoři se v poezii tohoto typu autorsky našli absolutně, pro některé se stala pouze přestupnou stanicí v jejich autorském vývoji. Do první skupiny patří Marie Dušková, Jiří Havel, Otto Ježek, Marie Kratochvílová, Stanislav Neumann aj. Jako druhý případ by se dali označit Miroslav Florian, Miroslav Červenka, Jiří Šotola, Pavel Kohout nebo také Milan Kundera.²²

Část autorů se vzhledem k situaci rozhodla emigrovat (z básníků například Ivan Blatný nebo Ivan Jelínek). Publikační příležitosti, ač omezeně, si exulanti mohli hledat v periodikách i nakladatelstvích svých krajanů (Bohemian Benedictine Press, Chicago; Slovanské nakladatelství, Montreal; Masarykův demokratický svaz, Paříž, atd.). Z dalších exilových literárních činností lze jmenovat například Roberta Vlacha a jeho knižnici Sklizeň svobodné tvorby, Františka Plannera a Křesťanskou akademii nebo např. Vydavatelství kulturní sekce uprchlického výboru, ve kterém vyšly edice Kamenný erb nebo Lucernička.²³ V roce 1954

¹⁸ SOLDÁN, Ladislav. *Přehledné dějiny literatury III: dějiny české a světové literatury od roku 1945 do současnosti*. Praha: SPN, 1997, 303 s. ISBN 80-85937-48-4, str. 41

¹⁹ LEHÁR, Jan et al. *Česká literatura od počátků k dnešku*. 2., dopl. vyd. [i.e. 3. vyd.]. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008, 1082 s. Česká historie. ISBN 978-80-7106-963-8, s. 736

²⁰ Tamtéž, s. 738

²¹ tamtéž

²² SOLDÁN, Ladislav. *Přehledné dějiny literatury III: dějiny české a světové literatury od roku 1945 do současnosti*. Praha: SPN, 1997, 303 s. ISBN 80-85937-48-4, str. 42-45

²³ GALÍK, Josef. *Panorama české literatury: (literární dějiny od počátků do současnosti)*. Olomouc: Rubico, 1994, 547 s. ISBN 80-85839-04-0., s. 310

v Paříži vychází básnická antologie Neviditelný domov. Obecně by se česká exilová poezie padesátých a šedesátých let dala charakterizovat jako „*tesknící a žalující*“.²⁴

Kromě exilu bylo možné v padesátých letech publikovat také ve sféře tzv. neoficiální, ineditní literatury. Donuceni k tomu byli surrealističtí autoři (Karel Hynek, Zbyněk Havlíček – Stalinská epocha; Kabinet doktora Calligariho), autoři spirituální poezie (Jan Zahradníček, Václav Renč, Ivan Slavík, Jan Kameník). Do tohoto proudu spadají také básně vězňů, šířené ústně mezi vězni (Jan Zahradníček – Dům strach; Václav Renč). Dále do proudu nelegální literatury řadíme také poezii izolovaných autorů (Vladimír Holan – Nepřátelům; Příběhy; Bolest; Noci s Hamletem, Bohuslav Reynek, Jan Zahraníček – Znamení moci). Objevuje se také silná tendence zobrazování všedního života, která svým způsobem navázala na tradici Skupiny 42. Přes zákaz nepřestává tvořit Jiří Kolář, který je výraznou postavou nelegální literatury (Očitý svědek – 1949; Prométheova játra – 1950). Básnický se představují také Egon Bondy a Bohumil Hrabal.²⁵ Právě Egon Bondy prezentuje svou poetiku v tzv. totálním realismu, který usiluje o co nejuvěrnější zachycení všední reality. Dílo Ladislava Klímy, dadaismus a surrealismus inspiruje Egona Bondyho a Ivo Vodsed'álka k tvorbě tzv. trapné poezie, jejímž hlavním cílem je poetizovat vše trapné a banální. V letech 1949 – 1950 vzniká také neoficiální edice Půlnoc, která se stává „významnou českou paralelou k literatuře tzv. *beat generation*“,²⁶ a ve které je během následujících čtyř let tajně pořízeno a šířeno 44 publikací²⁷. Možné bylo sdílení děl v malých skupinkách (např. surrealistické sborníky Znamení zvěrokruhu, 1951).

Zvláštním případem je Vítězslav Nezval, kterému se podařilo balancovat na hraně politicky korektní poezie i s prvky avantgardy (Chrpy a města, 1955) a slouží tedy jako inspirační zdroj i pro mladší básnické generace (Milan Kundera, Miroslav Florian, Jiří Šotola). Navíc se zastává jiných autorů, jejichž verše byly například politickým systémem interpretovány nepříznivě (viz výše). Také Vilém Závada se sice autorsky zcela podřídil, nicméně se zastával jiných trestaných autorů (Bedřich Fučík).

1.3 Období tání

²⁴ LEHÁR, Jan et al. *Česká literatura od počátků k dnešku*. 2., dopl. vyd. [i.e. 3. vyd.]. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008, 1082 s. Česká historie. ISBN 978-80-7106-963-8, s. 742

²⁵ LEHÁR, Jan et al. *Česká literatura od počátků k dnešku*. 2., dopl. vyd. [i.e. 3. vyd.]. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008, 1082 s. Česká historie. ISBN 978-80-7106-963-8, s. 749

²⁶ GALÍK, Josef. *Panorama české literatury: (literární dějiny od počátků do současnosti)*. Olomouc: Rubico, 1994, 547 s. ISBN 80-85839-04-0., s. 336

²⁷ Tamtéž, s. 310-337

Polovina padesátých let je často nazývána jako „*období tání*“.²⁸ Jistě k tomu přispěl XX. sjezd sovětské komunistické strany v roce 1956, kde Nikita Chruščov odsoudil nezákonné stalínovské praktiky. Politické ovzduší se proměnilo ve všech evropských socialistických zemích a mnoho politických vězňů bylo rehabilitováno.

V důsledku tohoto uvolnění se i první pronikání zakázané literatury na veřejnost objevuje v polovině padesátých let. Václav Havel organizuje večer nevydávaných autorů nazvaný *Život je všude*, následně vychází stejnojmenný rukopisný sborník nevydávaných autorů.²⁹ Objevuje se opět vydávání několika periodik – např. *Nový život*, *Kultura*, *Plamen*, *Orientace*, *Květen*, *Červený květ*, *Host do domu* a další.³⁰ Jan Trefulka otevírá diskuzi ve zrovna založeném periodiku *Host do domu*. Kritizuje aspekty veršů Pavla Kohouta, které jsou v souladu s dobovými politickými požadavky na literaturu, a upozorňuje na nepřítomnost mnoha básníků ve školních osnovách. Část autorů s Trefulkou souhlasí (např. Jan Skácel), jiná část stojí na straně tehdejších politických ideí. Celý příspěvek nakonec i přes výše zmíněné uvolňování vede k sankcionování členů redakce, kteří jsou nuceni odstoupit. V roce 1955 také pozornost poutá Vítězslav Nezval svou obhajobou Guillauma Apollinaira v *Literárních novinách*. I to zřejmě probouzí odvalu v Milanu Kunderovi, který publikuje ještě důslednější obhajobu moderního umění, ve které zmiňuje například Paula Valéryho, Borise Pasternaka nebo Vladimíra Holana. A konečně se na II. sjezdu spisovatelského svazu v roce 1956 spisovatelé (zvláště František Hrubín – viz níže a Jaroslav Seifert) vyhrávají proti kulturní politice. V roce 1956 se také objevují studentské protesty. Postupně se proti stavu, ve kterém se literatura díky politickému uspořádání octla, začínají ohrazovat literární kritici i filosofové (Jan Grossman, Ivan Sviták, Karel Kosík, Josef Vohryzek). V české literatuře se také konečně začínají objevovat jména předtím neprezentovaných zahraničních autorů (Jesenin, Babel, Bunin, Böll, Moravia, Hemingway, Faulkner, Jeffer, Morgenstern, Kafka, Joyce aj.). Na konci padesátých let se již zakázaní čeští autoři začínají objevovat v oficiálních časopisech a nakladatelstvích. Důkazem je i vydání sbírky Františka Halase *A co?* v roce 1957 nebo výboru z *Deníků Jiřího Ortena* v roce 1958.

Dalším navraceným autorem je také František Hrubín, jehož *Hirošima* (1948) byla ostře kritizována, a tak se uchýlil k tvorbě pro děti a k překladům. V roce 1956 vydává sbírku *Můj zpěv*, v roce 1957 báseň *Proměna* a v roce 1958 básnickou prózu *U stolu* (viz níže). V roce

²⁸ Tamtéž, str. 754

²⁹ LEHÁR, Jan. et al. *Česká literatura od počátků k dnešku*. 2., dopl. vyd. [i.e. 3. vyd.]. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008, 1082 s. Česká historie. ISBN 978-80-7106-963-8

³⁰ GALÍK, Josef. *Panorama české literatury: (literární dějiny od počátků do současnosti)*. Olomouc: Rubico, 1994, 547 s. ISBN 80-85839-04-0., s. 64

1958 také vychází také Ortely a milosti Oldřicha Mikuláška, kterého Holý staví do protikladu s Františkem Hrubínem, mj. i kvůli prostředí, do kterého oba autoři svá díla zasazují. Svou tvorbu vydává také Jan Skácel (Kolik příležitostí má růže, 1957), jehož důmyslné verše přenesou čtenáře do dětství na venkově a k dalším věcem s ním spojeným. V roce 1957 také vychází souborně vydané sbírky Františka Halase.

Tvoří se autorská skupina kolem časopisu Květen, ke které se hlásí Jiří Šotola, Karel Šiktanc, Miroslav Holub, Josef Brukner a Miroslav Florian. Tato autorská skupina se vrací ke zkušenosti a pravdě prostého dne, která je viděna detailně. Verš v dílech těchto autorů se uvolňuje, využíván je i moderní volný verš. Miroslav Holub vydává své sbírky v roce 1958 (Denní služba) a v roce 1960 (Achilles a želva). Inovací české poezie je v těchto sbírkách tematizace prostředí laboratoří a operačních sálů, dále se objevuje absentování rytmu, rýmu i zdobných přívlastků. Na rozdíl od Miroslava Holuba se další autoři jako Miroslav Florian a Jiří Šotola vrací k tradici poetismu a Nezvalova verše. K výrazovým tendencím autorů kolem časopisu Květen mají také blízko sbírky Monology (1957) Milana Kundery, Okamžiky (1957) Eduarda Petišky, Člověka hořce mám rád (1959) Josefa Kainara a Člověk by nevěřil svým očím (1958) Miloše Macourka. Květnové poetice jsou blízké také písňové texty Pavla Kopty, Jiřího Suchého a Jaroslava Jakoubka. Plná autorská svoboda se však znovu naplňovala jen pozvolna. Vydávání časopisu Květen je zastaveno v roce 1959 a spousta z výše zmíněných děl se nevyhnulo kritice. V roce 1959 také proběhla Celostátní konference svazu spisovatelů, na které byly uvolňovací tendence důrazně odmítnuty. Následují další čistky a prověrky, avšak již ne tak důsledné jako dříve v minulosti.

1.4 Kulturní zlatý věk

Česká literatura se dočkala dalšího světélka naděje v podobě uvolňování cenzury v šedesátých letech, v jehož důsledku došlo k velkému rozkvětu literatury. Kultura byla v péči státu, což zabezpečovalo i státní dotace, díky kterým se mohl literární život plně rozvíjet. Do literatury nastupuje nová generace, prosazují se nové literární směry (experiment, konkrétní poezie, existenciálně zaměřená poezie). Zakázaná literatura se propojuje s oficiální. Celkově se v české kultuře objevují nové osobnosti i nová témata. Populární a vlivná se stávají periodika, ve kterých publikují literáti, ale také filosofové (Literární noviny, Host do domu, Divadlo, Tvář, Sešity). Literatura šedesátých let také začíná úzce spolupracovat s filmem pro svou obdobnou poetiku (filmová „nová vlna“). Holý ovšem uvádí, že cenzura trvala až do roku 1967.

Zejména mladé generace jsou ovlivněny západní kulturou, která stojí v protikladu s vážným budováním socialismu. Tuto západní kulturu charakterizuje například „*rocková a beatová hudba, bezstarostné cestování autostopem, nápadná móda černých svetrů, džínsů a minisukní*.“³¹ Populární je také hnutí beatnických básníků z Ameriky a hnutí hippies. Proti těmto tendencím se státní moc výrazně vymezovala. Příkladem může být návštěva Prahy beatnickým básníkem Allenem Ginsbergem v roce 1965, při které kritizoval zdejší politický systém, a tak byl ze země vypovězen.

Těžké okovy socialismu se ale postupně uvolňovaly, částečně také díky opětovnému kritizování stalinismu v Sovětském svazu a hospodářské krizi v Československu. Postupně byly dostupnější informace, cestování i zakázaná zahraniční literatura. V roce 1965 se členové KSČ na svém sjezdu domlouvají k větší uvolněnosti v autorské tvorbě, avšak stále ostražitosti. Ona ostražitost se projevovala ve stále částečné cenzuře, věznění (např. spisovatel Jan Beneš) a čistkám (zrušení časopisu *Tvář*). Některé osobnosti se tedy do české kultury vrací, některým zůstává návrat nadále zapovězen. Dlouho zapovězena jsou například díla katolických autorů, na druhou stranu se veřejná literatura otevírá surrealistickým básníkům. Vedou se také spory o avantgardu a o dílo Franze Kafky.

V poezii se prosazuje intimní lyrika navazující na tradici Františka Halase, Jiřího Ortena a Oldřicha Mikuláška. Do poezie se také vrací máchovská tematika smrti, úzkosti a marnosti (Vladimír Holan, František Hrubín – *Romance pro křídlovku*; *Černá denice*; *Lešanské jesličky*, Miroslav Florian – *Záznam o potopě*, Karel Šiktanc – *Nebožka smrt*, Jiří Šotola – *Co a jak*).

Střední generace autorů se ovšem kloní spíše k epizaci lyrického verše a širší generalizaci (Jiří Šotola – *Bylo to v Evropě*; Karel Šiktanc – *Heinovské noci*, František Hrubín – *Romance pro křídlovku*). V epické poezii v duchu Skupiny 42 také pokračují básníci Josef Kainar (*Lazar a píseň*, 1960), Jiří Kolář (*Vršovický Ezop*, 1966), Jan Zábrana. Autoři také upozadují dekorativní a mnohomluvné verše, dostatečně výmluvné se stává samotné slovo. Jan Skácel vydává vrchol své tvorby, básnickou sbírku *Smuténka* (1965), ve které je úspornost patrná společně s jistou tajemností. Naopak básník Ivan Diviš preferuje metaforická vyjádření v kombinaci s napětím a útočností (*Chrlení krve*, 1964, *Thanatea*, 1968).

Hojně vycházejí díla Vladimíru Holanovi (*Noc s Hamletem*, 1963), který dokonce získává státní cenu. Transformací prochází dílo Jaroslava Seiferta, který se po pravidelných, zpěvných, metaforických verších uchyluje k verši uvolněnému a věcnému (*Koncert na ostrově*, 1965).

³¹ LEHÁR, Jan et al. *Česká literatura od počátků k dnešku*. 2., dopl. vyd. [i.e. 3. vyd.]. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008, 1082 s. Česká historie. ISBN 978-80-7106-963-8, s. 771

Na konci šedesátých let se konečně objevují díla křesťanských autorů, z nichž se většina příslušníku starší generace svého literárního návratu nedožila (Jan Zahradníček – Znamení moci; Čtyři léta, Bohuslav Reynek, Václav Renč – Setkání s Minotaurem). Co se týče křesťanských autorů válečné generace, někteří z nich se po letech strávených ve věznicích a lágrech nedočkají vydání svých děl ani v letech šedesátých (Zdeněk Rotrekl, František Daniel Merth). Z křesťanských autorů této generace naopak po předešlých perzekucích smí vydávat Josef Suchý, Ladislav Dvořák (Obrys bolesti, 1966) a Ivan Slavík (Osten, 1968).

Dále šedesátá léta přináší mladou básnickou generaci, narozenou povětšinou kolem druhé poloviny třicátých let, ke které náleží např. Josef Hanzlík, Ivan Wernisch, Petr Kabeš, Jiří Gruša, Antonín Brousek nebo Pavel Šrut. Dominantním dějinným zážitkem z let dospívání této generace je již stalinismus, budování nového světa, tito autoři tedy nejsou konfrontováni s poválečnými nebo poúnorovými deziluzemi. Mladá básnická generace se odvrací od tradice avantgardy a symbolismu, zdobného lyrismu, metaforičnosti a hudebnosti. Poezie básníků této generace je zdrženlivá, skeptická, výrazově úsporná a nepravidelně veršovaná. Tato generace se nebojí dát najevo svou nespokojenost, například při příležitosti studentských majálesů, což vede k potyčkám s policií. Také autorské postoje vůči oficiální propagandě se dají charakterizovat jako skeptické. Ve svých dílech se však nesnaží o proměnu světa, spíše o jeho upřímné prožití. Zajímají je existenciální aspekty života, baroko.

V této době také vycházejí díla autorů, která nemohla vycházet po únoru 1948 (Vladimír Holan, Jiří Kolář, Bohumil Hrabal, Zbyněk Hejda, Jan Zábrana) a jejichž poetika splývá s poetikou děl právě zmiňované mladé generace. Mladá generace autorů také zdůrazňuje svébytnost literatury a mravní odpovědnost, za což se setkává s nevolí politicky orientovaných autorů a dokonce i perzekucemi (Jiří Gruša). Autoři mladé básnické generace z oficiálního, svázaného světa unikají k motivům přírody a dětství (Josef Hanzlík – Lampa - 1961, Ivan Wernisch – Kam letí nebe - 1961). V dalším vývoji se však tito autoři orientují více na věčnost, ironii, epičnost (Ivan Wernisch – Dutý břeh – 1967, Jiří Gruša – Cvičení mučení – 1969). Ke smyslovosti a nezvalovské tradici se uchyluje Antonín Brousek ve sbírce Spodní vody (1963). Později však převáží tendence lakonicky a kriticky reagovat na současné dění (Netrpělivost, 1966).

Některé své básně vydává také Jiří Kuběna, jehož poezie je sebereflexivní, prostořeká, ale i monumentální, směřující ke katolickým hodnotám. Svá první díla také vydávají starší autoři Jan Zábrana (Utkvělé černé ikony, 1965) a Zbyněk Hejda (A tady všude muziky je plno, 1963). Zábrana se ve svých verších orientuje na strohou věčnost, Hejda je zasazuje do venkovského prostředí, v němž akcentuje pudová tělesnost a až děsivá atmosféra. Rockovou

a jazzovou hudbou, beatniky a poetismem se ve svých verších inspiruje nonkonformní Václav Hrabě. Básně předčasně zemřelého Hraběte (zemřel ve 25 letech v roce 1965) vydává Mirek Kovařík pod názvem Stoptime v roce 1969.

Od druhé poloviny šedesátých let lze pozorovat proměnu literárního estetického paradigmatu. Objevuje se tendence, především mladé generace, orientovat se více na písňové texty, než na klasickou poezii, které v tomto smyslu „přejímají tradiční roli poezie“³². Svéráznou skupinu tedy tvoří mladí autoři – písničkáři (Karel Kryl, Jaroslav Hutka, Vladimír Merta), tvůrci písňových textů i hudby. Z biblických i historických motivů čerpá Karel Kryl v písniích např. na albu Bratříčku, zavírej vrátka (1968), kde reaguje na historické události téhož roku bolestně naléhavě. Sám autor poté odchází do exilu do Německa, nicméně jeho písně z povědomí veřejnosti, ač v nelegálních formách, nemizí. Také Jan Vodňanský je poetikou svých textů příbuzný písničkářům, využívá především nonsensu a parodie.

V roce 1967 vychází Ústřední publikační správa při Ministerstvu vnitra, která v podstatě legalizuje cenzuru. Ve stejném roce se také koná IV. sjezd Svazu československých spisovatelů, který reflektuje tehdejší rozpolcenost. Na jedné straně stojí Milan Kundera, který kritizuje separaci české od světové kultury a domácí cenzuru. Přidávají se Pavel Kohout a Ivan Klíma, kteří vyslovují požadavky svobody slova. Na druhé straně se však ke slovu dostává tajemník ÚV KSČ Jiří Hendrych, který vyslovuje požadavky socialistického umění a boje proti buržoazii. Po takových neshodách se delegace ÚV KSČ rozhodla Sjezd demonstrativně opustit. Tento vývoj událostí vedl k dalším sankcím politicky nepohodlných spisovatelů. Další rozhořčení ve společnosti vyvolává brutální zacházení se studenty při spontánní demonstraci v roce 1967, jíž dalo popud opakované přerušování dodávky světla na strahovských kolejích. Tyto události vedou ke zvolení nového prvního tajemníka ÚV KSČ, kterým se stává proreformní Alexander Dubček.

Nastává tzv. „pražské jaro“, uvolňování restrikcí. Ruší se cenzura, otevírají se hranice, vládnoucí ideologie si již nenárokují dozorování nad kulturou a vědou. Oblibu a tedy i vliv získávají dosud cenzurovaná periodika, ve kterých i mj. vychází doposud zakázaná díla (Literární listy, Student, Reportér, Tvář). Do veřejného dění se vrací jména spisovatelů i vzdělanců (ve formě osobního působení či alespoň posmrtného vydání díla), jejichž činnost byla dosud zakazována (např. Jaroslav Seifert, Jan Zahradníček, Josef Palivec, Václav Černý, Jan Patočka).

³² LEHÁR, Jan et al. *Česká literatura od počátků k dnešku*. 2., dopl. vyd. [i.e. 3. vyd.]. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008, 1082 s. Česká historie. ISBN 978-80-7106-963-8, s. 822

V literatuře se po dobách nuceného svazování autorských možností dere na povrch experiment. V oblasti poezie se nejvýrazněji realizuje v konkrétní poezii a surrealismu.³³ Vratislav Effenberger, hlavní vůdčí osobnost surrealismu, připravuje v letech 1953 – 1962, ještě ineditně, pět rukopisných sborníků s názvem Objekt. V těchto sbornících zveřejňují svá díla, kromě výtvarníků, také básníci Zbyněk Havlíček, Věra Linhartová, Stanislav Dvorský, Milan Nápravník nebo Petr Král. Později vychází knižní sborník pod názvem Surrealistické východisko 1938-1968 (1969), který kromě surrealistických děl prezentuje také ankety a teoretické studie o surrealismu.³⁴ Se zpožděním, v polovině šedesátých let také vychází surrealisticky humornější a civilnější verše Oldřicha Wenzla, který má svou poetikou blíže k surrealistické Skupině Ra.

V opozici k surrealismu stojí konkrétní poezie, která se hravosti a náhodě nebrání, avšak drží se přesné stavby textu na základě racionálního přístupu. Výsledkem je „*konstrukce jazykového materiálu*“³⁵, které se dosahuje např. pomocí vizuální poezie, koláží stylově odlišných textů, vytvářením různých variant výchozího textu apod. Tyto netradiční postupy tak odkrývají nové perspektivy nahlížení na svět. Autoři této poezie se mohou chápat jako zprostředkovatelé objektivního svědectví, protože pouze zachycují části okolní reality. Průkopníky této poetiky jsou Josef Hiršal a Bohumila Grögerová, kteří v roce 1968 vydávají knihu JOB-BOJ. Mladší generace tvořící tuto poetiku navazuje poezii třicátých let Vladimíra Holana a Josefa Palivce. Jazyk těchto autorů odkazuje přímo k jazykovým znakům, které reflektují svérázné světy, stojící mimo ty běžné. Mezi tyto autory se řadí Věra Linhartová, zčásti Ivan Wernisch, Josef Peterka (Krušná, 1970) a Miloslav Topinka (Kryší hnízdo, 1971).

1.5 Okupace a náprava

Snahy o další osvobozování sílí až do léta 1968, což s obavami pozoruje sovětské vedení. Ludvík Vaculík v červnu 1968 publikuje v Literárních listech manifest Dva tisíce slov, který volá po dalším a rychlejším osvobozování. Tento manifest podepisuje 120 000 občanů včetně významných osobností. Strana pod vedením Alexandra Dubčeka tyto snahy nepodporuje, avšak i přes apely socialistických mocnárů ostatních zemí ani nepotlačuje. Sovětské vedení se také obává rozšíření reformy do ostatních států.

³³ Tamtéž

³⁴ GALÍK, Josef. *Panorama české literatury: (literární dějiny od počátků do současnosti)*. Olomouc: Rubico, 1994, 547 s. ISBN 80-85839-04-0., s. 333

³⁵ LEHÁR, Jan et al. *Česká literatura od počátků k dnešku*. 2., dopl. vyd. [i.e. 3. vyd.]. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008, 1082 s. Česká historie. ISBN 978-80-7106-963-8, s. 827

V srpnu 1968 k nám vniká vojenská invaze vedená Sovětským svazem, které se účastní další čtyři socialistické státy. Přítomnost okupačních vojsk je následně legalizována prostřednictvím dohod se sovětským vedením. Svůj nesouhlas vyjadřují stávkující vysoké školy, ke kterým se přidává mnoho podniků i intelektuálů. Přesto společnost upadá do jakési letargie, proti čemuž na počátku roku 1969 protestují sebeupálením nejdříve studenti Jan Palach a následně Jan Zajíc. Tyto události jsou následně reflektovány v několika básních (Josef Kainar – Bolest ať mi poví, 1969; Miroslav Holub, Jan Skácel) i písních (Bohdan Mikulášek, Vladimír Merta) a rezonují českou společností ještě o mnoho let později (demonstrace 1989 k příležitosti dvacetiletého výročí).

Navzdory tomu dochází k rušení dosažených reforem. Později v roce 1969 je Alexander Dubček donucen odstoupit a nahrazuje jej Gustáv Husák. Na dalších dvacet let poslední sjezd Svazu československých spisovatelů bez stranické delegace se koná v roce 1969 a Holý jej trefně charakterizuje jako „*epilog obrodných nadějí*“.³⁶ Také zde vznikají protesty proti rušení periodik, které však vláda ignoruje. Poslední reformisté, a s nimi i poslední naděje na svobodu, jsou nuceni odejít z veřejného života po demonstracích 21. srpna 1969, které připomínaly roční výročí vstup vojsk Varšavské smlouvy na naše území.

Následující období se označuje jako normalizace, zavádění pořádku nebo také neostalinismus a jedná se v podstatě o obnovení totality.³⁷ Autoři Soldán a Urbanec přirovnávají toto období k okupaci za druhé světové války a hovoří o úpadku české literatury v důsledku politických opatření.³⁸ V srpnu roku 1969 vzniká petice Deset bodů, jejíž autoři jsou např. Ludvík Vaculík nebo Václav Havel, a která protestuje proti pošlapávání demokracie. Veškeré takové odpory jsou však potírány, a demokraticky smýšlející osoby opět trestány prostřednictvím věznění či pomlouvačných kampaní v médiích (Václav Havel, Ludvík Vaculík, Václav Černý, Pavel Kohout, ...).³⁹ Na konci roku 1970 vzniká dokument Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po XIII. sjezdu KSČ, ve kterém jsou veškeré reformní snahy odsouzeny. Nadto také vzniká tajný seznam osob tíhnoucích politicky k pravici, v němž nemalý počet jmen měl zastoupení ve jménech našich spisovatelů a jiných intelektuálů, a kteří se tímto stali nepřáteli režimu.⁴⁰ Probíhají opět čistky a rušení mediálních pořadů. Média dále fungují

³⁶ LEHÁR, Jan et al. *Česká literatura od počátků k dnešku*. 2., dopl. vyd. [i.e. 3. vyd.]. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008, 1082 s. Česká historie. ISBN 978-80-7106-963-8, s. 841

³⁷ Tamtéž, s. 717

³⁸ SOLDÁN, Ladislav. *Přehledné dějiny literatury III: dějiny české a světové literatury od roku 1945 do současnosti*. Praha: SPN, 1997, 303 s. ISBN 80-85937-48-4, s. 114

³⁹ LEHÁR, Jan et al. *Česká literatura od počátků k dnešku*. 2., dopl. vyd. [i.e. 3. vyd.]. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008, 1082 s. Česká historie. ISBN 978-80-7106-963-8, s. 845

⁴⁰ GALÍK, Josef. *Panorama české literatury: (literární dějiny od počátků do současnosti)*. Olomouc: Rubico, 1994, 547 s. ISBN 80-85839-04-0.,s. 395

pouze jako nástroj politické moci. Dochází k masivním emigracím (také spisovatelé – např. Věra Linhartová, Ivan Diviš, Antonín Brousek, Milan Kundera, Jiří Kolář, Jaroslav Hutka) a také ke ztrátám zaměstnání. Jedinými periodiky, plnými povolených autorů píšících o povolených tématech, se staly Literární měsíčník, který vydával oficiální svaz spisovatelů, a Tvorba.⁴¹ Svazu českých spisovatelů je v roce 1970 rozpuštěn. Jeho aktivita je obnovena až o dva roky později, a to ve značně omezeném členském složení.⁴²

Literatura se opět rozdělila do tří proudů: „*domácí veřejná, domácí ineditní (samizdatová nebo rukopisná) a zahraniční – exilová*“⁴³, které se časem vyprofilovaly do tří zcela odlišných světů. Normalizace se prosazuje v literatuře o něco později, a tak ještě na přelomu 60. a 70. let vychází svébytná díla např. Viléma Závady (Na prahu, 1970), Miroslava Floriany (Svatá pravda, 1969; Iniciály, 1972), kteří se však později přidávají k oficiální povolené tvorbě a jejich dílo zaznamenává jistý úpadek. Literatura oficiální a její autoři mají sice plnou státní podporu, nicméně prochází pečlivým cenzurním sítím, přes které neprojdou projevy autorské originality, specifická poetika ani rozličné náměty a motivy, takže výsledkem je jaksi neživoucí, sériové dílo.

Zakázání autoři se cítí být zdeptáni bezvýchodnou situací. V roce 1971 vznikají exilová nakladatelství (Sixty-Eight Publishers v Torontu, Index v Kolíně nad Rýnem) vydávající literaturu exilovou i domácí zakázanou. O rok později vzniká samizdatová edice strojopisných textů s názvem Petlice, zdaleka ne jediná edice ineditní literatury (z dalších např. Texty přátel, Kvart, Expedice).

Autoři jsou tedy od dob okupace až do sametové revoluce v roce 1989 nuceni bilancovat mezi vlastními autorskými tendencemi a ideologickými požadavky. Z básníků, kteří našli vlastní cestu mezi ideologickými mantinely, a stali se tedy vydávanými, lze jmenovat například Josefa Peterku, Karla Sýse, Jiřího Žáčka, Petra Skarlanta, Petra Cicinbucha nebo Josefa Šimona. V samizdatu a exilu byli nuceni publikovat například Jaroslav Seifert, Oldřich Mikulášek, Jan Skácel a Ludvík Kundera, pro jejichž díla našel politický režim částečné pochopení až na přelomu sedmdesátých a osmdesátých let. V samizdatu také vycházely básně Karla Šiktance, Jiřiny Haukové, Ivana Wersniche a Petra Kabeše. K exilovým básníkům se přiřadili např. Věra Linhartová, Ludvík Aškenazy, František Listopad nebo Viktor Fischl.⁴⁴

⁴¹ LEHÁR, Jan et al. *Česká literatura od počátků k dnešku*. 2., dopl. vyd. [i.e. 3. vyd.]. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008, 1082 s. Česká historie. ISBN 978-80-7106-963-8, s. 847

⁴² SOLDÁN, Ladislav. *Přehledné dějiny literatury III: dějiny české a světové literatury od roku 1945 do současnosti*. Praha: SPN, 1997, 303 s. ISBN 80-85937-48-4, s. 114

⁴³ LEHÁR, Jan et al. *Česká literatura od počátků k dnešku*. 2., dopl. vyd. [i.e. 3. vyd.]. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008, 1082 s. Česká historie. ISBN 978-80-7106-963-8, s. 851

⁴⁴ Tamtéž, s. 864-886

Další ideologické uvolňování přichází až ve druhé polovině osmdesátých let.⁴⁵

2 Život a dílo Františka Hrubína

František Hrubín, svou rodinou a blízkými přezdíváný Antí, se narodil 17. září 1910. Ačkoliv se narodil v Praze, ani pro jednoho z jeho rodičů nebylo naše hlavní město jejich původním domovem. Otec František, stavitelský asistent, pocházel z Břežan a matka Anna byla dcerou chalupníka z Lešan. Břežany i Lešany hrály v životě Františka Hrubína důležitou roli – od roku 1914 zde prožívá příjemné chvíle rodinné a lidské pospolitosti, ale také chvíle naplněné úzkostí a nejistotou kvůli otcově účasti na frontách první světové války. František Hrubín byl nejstarší ze třech dětí (bratr Josef, narozen v roce 1913 a sestra Anna, narozena v roce 1927).

František Hrubín byl průměrným studentem. 16. září 1916 nastupuje do lešanské Trojtřídní smíšené školy obecné, kde propívá na výbornou. Ve studiu pokračuje na pražských gymnáziích (Státní reálné gymnázium na Královských Vinohradech, České státní reálné gymnázium v Praze XII, Druhé české státní gymnázium v Praze a České státní reálné gymnázium v Praze VIII.), kde je již hodnocen převážně dobře a dostatečně, což se v dnešních dobách rovná druhému a třetímu stupni hodnocení. V souvislosti s finančními rodinnými poměry je po většinu svého studia osvobozen od placení školného. Kvůli rodinné situaci také školu nenavštěvoval v roce 1929 – staral se o dědečka z Břežan, postiženého mozkovou mrtvicí. Vojenskou službu František Hrubín nenastoupil. Po roce 1930, kdy byl uznán „zatím neschopným k vojenské službě“, byl v roce 1932 u přezkoušení uznán „neschopným k vojenské službě“, a tedy neodveden.⁴⁶

Právě během let studií na pražských gymnáziích se zrodil František Hrubín – básník. Společně se spolužákem Miroslavem Hofmeisterem se stali nadšenými obdivovateli poezie, prvními průvodci jim byli například lord Byron nebo Karel Hynek Mácha.⁴⁷ Nedlouho poté Františka Hrubína svými básněmi oslovují zejména Josef Hora, František Halas, Jaroslav Seifert a Vilém Závada. V roce 1929 František Hrubín přestupuje pomyslný práh pouhého čtení a vnímání poezie a zveřejňuje své vlastní verše ve Studentském časopisu pod pseudonymem Rafael (básně „Ona“ a „Vzpomínky“). „*V juvenilních verších se odráží okouzlení*

⁴⁵ SOLDÁN, Ladislav. *Přehledné dějiny literatury III: dějiny české a světové literatury od roku 1945 do současnosti*. Praha: SPN, 1997, 303 s. ISBN 80-85937-48-4, s. 115

⁴⁶ MÁLKOVÁ, Iva. *František Hrubín: z archivních fondů*. Brno: Host, 2011, 334 s. Spis OU. ISBN 978-80-7368-971-1.

⁴⁷ STRNADEL, Josef. *František Hrubín*. Praha: Československý spisovatel, 1980, 207 s. Portréty spisovatelů.

*apollinairovskými tvary strof, lehká melancholie, nápovědy halasovského smutku a závadovského rozčarování, horovské ozvěny času.*⁴⁸ František Hrubín se pokouší s uveřejňováním svých veršů zajít dále, v roce 1929 se mu však od deníku Národní politika dostává pouze opakovaného zamítavého vyjádření. Dočkává se v roce 1932, kdy Jaroslav Seifert při zavádění nové rubriky „Nejmladším autorům“ v Národních novinách vybírá a uveřejňuje Hrubínovu báseň „Jarní země“.⁴⁹

Po maturitě v roce 1932 navštěvuje František Hrubín abiturientský kurz při obchodní akademii a později Právnickou fakultu Univerzity Karlovy.⁵⁰ V roce 1934 byl zapsán také jako posluchač Filozofické fakulty Karlovy univerzity. Dochovaný dopis ovšem dokládá, že pouze několik dní po zápisu žádá o místo úředníka v Ústřední knihovně hlavního města Prahy. Jako knihovník, který byl k dispozici nejen svým přátelům Halasovi, Seifertovi, Holanovi nebo Mathesiovi, působí až do května 1945.

Období roku 1934 lze vnímat jako důležitý také co se týče básnické kariéry Františka Hrubína. Po vydání své prvotiny *Zpíváno z dálky* (1933), je seznámen s prvními vesměs pozitivními recenzemi na své dílo, a je kritiky přirovnáván k těm, které sám vnímá jako básnické mistry. Dokazuje to například příležitostní tisk *Poesie 1934*, kde vychází Hrubínova báseň „Žalozpěv“ mezi básněmi Františka Halase, Vladimíra Holana, Josefa Hory, Vítězslava Nezvala, Jaroslava Seiferta, Jana Zahradníčka a Viléma Závady.⁵¹ Zajímá-li nás, jak byl v počátcích své básnické kariéry František Hrubín vnímán, můžeme nahlédnout do Zápisníku F. X. Šaldy z roku 1933, který jej charakterizuje takto: „*Debutant, nevšední talent, něco velmi ryziho, nepokaženého posud řemeslnou básnickou rétorikou ať té neb oné ražby. Zase poezie abstraktní a velmi blízká poezii pure. Tichý extatik, který vidí, co uniká jiným: barvy a tóny ultrafialové; mámivý melodik, tím mámivější, že melancholický zpěv jeho krve láme do zajíknutí touha duchovnosti a lítost nevykupení.*“⁵² Lze nahlédnout také do Národního osvobození, kde se nachází nepodepsaná zpráva o literární soutěži z roku 1933, pravděpodobně psaná Františkem Götzem: „*V jeho básnické prvotině je napověděno plno krásných možností... Jeho poezie nehýří exotickými barvami a náměty, je ušlechtilé ztlumená,*

⁴⁸ MÁLKOVÁ, Iva. *František Hrubín: z archivních fondů*. Brno: Host, 2011, 334 s. Spis OU. ISBN 978-80-7368-971-1, s. 19.

⁴⁹ MÁLKOVÁ, Iva. *František Hrubín: z archivních fondů*. Brno: Host, 2011, 334 s. Spis OU. ISBN 978-80-7368-971-1, s. 19

⁵⁰ OPELÍK, Jiří a Kateřina BLÁHOVÁ. František HRUBÍN. In: *SLOVNÍK české literatury po roce 1945: Ústav pro českou literaturu AV ČR* [online]. Studio Vémola, 2006 [cit. 2020-01-06]. Dostupné z:

<http://www.slovníkeskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=337&hl=Franti%C5%A1ek+Hrub%C3%ADn>

⁵¹ MÁLKOVÁ, Iva. *František Hrubín: z archivních fondů*. Brno: Host, 2011, 334 s. Spis OU. ISBN 978-80-7368-971-1

⁵² STRNADEL, Josef. *František Hrubín*. Praha: Československý spisovatel, 1980, 207 s. Portréty spisovatelů, s. 16.

ale je i intenzivní, pravdivá. Hrubínova kniha je slibem, opravňujícím k nejkrásnějším nadějím.“⁵³

O dva roky později vydává František Hrubín svou druhou sbírku básní *Krásná po chudobě*, ve které pokračuje v přírodním a milostném lyrickém ladění. Další sbírka s názvem *Země po polednách* vychází v roce 1937. Jiří Brabec, který v druhé polovině šedesátých let sestavuje první svazek *Básnického díla Františka Hrubína*, se o prvních třech Hrubínových sbírkách vyjádřil jako o „*lyrické trilogii básníka mládí*“.⁵⁴

V roce 1939 se František Hrubín žení s Jarmilou Holou.⁵⁵ Z manželství vznikají dvě děti – dcera Jitka, narozena v roce 1940 a syn Vít, narozen v roce 1945.

Po několikaletém působení v oblasti knihovnictví se František Hrubín v roce 1945 vydává na dráhu úředníka ministerstva informací. Ve stejném roce se také stěhuje do pražských Holešovic, které se staly jeho dalším inspiračním zdrojem. S povoláním úředníka na ministerstvu informací končí v roce 1946 a dále se již definitivně věnuje literární tvorbě.⁵⁶ Období druhé války v básnické tvorbě Františka Hrubína reprezentují sbírky *Včelí plást* (1940), *Země sudička* (1941), *Cikády (S orly a se skřivany)* (1943) a *Mávnutí křídel* (1944). Kromě navázání na tradici české lyrické poezie ve svých sbírkách také rozšiřuje tematiku svých básní a dává již opakovaným motivům nové významy.

Během války se František Hrubín také cítí být podnícen dětským světem své malé dcery a v roce 1943 vydává svou první knížku *dětských říkanek Říkejte si se mnou*.⁵⁷ Tvorba pro děti se stala neoddelitelnou součástí Hrubínova díla a podle Josefa Strnadela má zásluhu na básníkově široké popularitě. František Hrubín se podílel na tvorbě pro děti s výtvarníky tak zvoucích jmen jako jsou například Josef Mánes, Josef Lada nebo Josef Čapek. Dětské verše skládal František Hrubín zcela spontánně a čerpal také ze svého vlastního dětství. Literárnímu světu ukázal, že psaní pro děti není méněcennou záležitostí.⁵⁸

Kromě spisovatelství se František Hrubín věnuje také překladatelství z francouzštiny a němčiny. Jako první překládá výbor z básní Raoula Ponchona nazvaný *Múza v hospodě*,

⁵³ Tamtéž

⁵⁴ MÁLKOVÁ, Iva. *František Hrubín: z archivních fondů*. Brno: Host, 2011, 334 s. Spis OU. ISBN 978-80-7368-971-1, s. 77

⁵⁵ Tamtéž

⁵⁶ OPELÍK, Jiří a Kateřina BLÁHOVÁ. František HRUBÍN. In: *SLOVNÍK české literatury po roce 1945: Ústav pro českou literaturu AV ČR* [online]. Studio Vémola, 2006 [cit. 2020-01-06]. Dostupné z:

<http://www.slovnikeskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=337&hl=Franti%C5%A1ek+Hrub%C3%ADn+>

⁵⁷ MÁLKOVÁ, Iva. *František Hrubín: z archivních fondů*. Brno: Host, 2011, 334 s. Spis OU. ISBN 978-80-7368-971-1

⁵⁸ STRNADEL, Josef. *František Hrubín*. Praha: Československý spisovatel, 1980, 207 s. Portréty spisovatelů

který vychází roku 1935 a je kritikou i čtenáři přijat kladně.⁵⁹ Dále se uplatňuje jako překladatel poezie Charlesa Baudelaira, Tristana Corbiéra i Stéphana Mallarméa. Nejzávažnější jsou ovšem Hrubínovy překlady Paula Verlaina.⁶⁰ Překládá také dramata, například *Lilofee* (Manfred Hausmann) nebo *Život jako sen* (Franz Grillparzer).

František Hrubín mohl uplatnit své čtenářské zájmy trvající již od dětství také během války, kdy působí jako vedoucí redaktor časopisu *Malý čtenář*, vycházející v nakladatelství J. R. Vilímka. V roce 1945 zakládá dětský časopis *Mateřidouška*, který po tři roky redakčně vede. Bezprostředně po válce vydává tři sdružené básnické skladby pod názvem *Chléb s ocelí*. Po diskutované, a na jeviště převedené *Jobově noci*, vychází *Nesmírný krásný život* (1947). V roce 1948 vychází sbírka, která nese název *Hirošima*, a ve které básník vyslovuje základní myšlenky svého poválečného života. Další sbírka *Můj zpěv*, která hledá nové odpovědi na prastaré otázky, vychází až po dlouhých osmi letech. Bezprostředně poté vychází ještě básnická skladba *Proměna*.

Padesátá léta se pro Františka Hrubína nesou ve znamení počátků spolupráce s filmem. Na kontě má například spolupráci a autorství komentářů k filmům *O kohoutkovi a slepičce*, *Píseň o jižních Čechách*, *Štika v rybníce*, *Koza a ježek*, *Poklad*. Vypracoval také dějovou osnovu filmu *O neposlušném vláčku* nebo texty písní filmové pohádky *O pyšné princezně*. Vlastní autorské náměty pohádek o *Šípkové Růžence* (1951) nebo *O nosáčovi* (1954) jsou zamítnuty. V roce 1953 potkává Františka Hrubína velká osobní ztráta v podobě úmrtí otce. Ve stejném roce se také básník veřejně angažuje na podporu básníků v soudním procesu (Jiří Kolář) a za propuštění z vězení (Josef Palivec). Roku 1954 vstupuje František Hrubín do pražského *Apolináře* v souvislosti se závislostí na alkoholu. Druhý pokus o zbavení se téže závislosti proběhl v roce 1969.

Polovina padesátých let dvacátého století je také poznamenána zásadní událostí pro autorský život Františka Hrubína. Propagandistické a utilitární požadavky nejsou v Hrubínově poezii dle prorežimních recenzentů naplňovány, naopak ji vnímají jako příliš jinou a náročnou. Jeho odvážný projev na II. spisovatelském sjezdu v roce 1956 upozorňuje na neutěšený stav české literatury. František Hrubín používá metafory o zamrzlé labuti a připomíná jména básníků, jejichž tvorba není publikována (například Jiří Kolář, Kamil Bednář). Mezi posluchači a čtenáři onoho projevu se zrodily nereálné naděje, že nespokojení básníci by nyní mohli mít svého mluvčího.

⁵⁹ MÁLKOVÁ, Iva. *František Hrubín: z archivních fondů*. Brno: Host, 2011, 334 s. Spis OU. ISBN 978-80-7368-971-1

⁶⁰ STRNADEL, Josef. *František Hrubín*. Praha: Československý spisovatel, 1980, 207 s. Portréty spisovatelů

V roce 1958 vychází próza s názvem *U stolu*, v níž se autor vrací do dob, kdy za první světové války trávil část svého dětství v Lešanech. Téže roku píše František Hrubín svoji první divadelní hru *Srpnová neděle*, kterou mohou diváci shlédnout zprvu v Národním divadle, a později i jako filmovou verzi zpracovanou ve spolupráci s režisérem Otakarem Vávrou.⁶¹ Ve stejném roce získává František Hrubín také státní cenu Klementa Gottwalda.⁶²

Uvolněná šedesátá léta dvacátého století, která patří k autorsky nejintenzivnějšímu a žánrově nejpestřejšímu období Františka Hrubína, zahajuje autor vydáním *Špalíčku veršů a pohádek s ilustracemi Jiřího Trnky*.⁶³ Léta intenzivní práce nesou své výsledky a v letech 1960 a 1966 je František Hrubín jmenován nejprve zasloužilým umělcem a poté národním umělcem.⁶⁴ Roku 1961 vychází divadelní hra *Křišťálová noc* a zároveň sbírka *Až do konce lásky*. Hned v roce 1962 následuje básnická kniha *Romance pro křídlovku*. Próza *Zlatá reneta* vychází v roce 1964. *Romance pro křídlovku* i *Zlatá reneta* jsou samotným Hrubínem převedeny do filmového scénáře a Otakarem Vávrou poté zfilmovány. František Hrubín také vytvořil portréty tvůrčích osobností, které pro něj sehráli v jeho životě důležitou roli (např. Halas, Hora, Zahradníček, Závada, aj.). Tyto portréty shrnuje v knize vzpomínkových esejů *Lásky* v roce 1967. Ve stejný rok vychází i panychida za zemřelého přítele Františka Halase s názvem *Svit hvězdy umřelé*. Divadelní hra s názvem *Oldřich a Božena anebo Krvavé spiknutí v Čechách* je připravována od jara 1968. Pod vlivem srpnových událostí téhož roku je zářijová premiéra obohacena o nečekané aktualizované významy. V témže roce vychází *Černá denice*, kterou lze vnímat jako cestu ke kořenům básníkovy života. Původní básnické texty vydané za básníkovy života završují v roce 1970 *Lešanské jesličky*.⁶⁵ Ve stejném roce přichází léčba v nemocnici v Českých Budějovicích, kde František Hrubín 1. března 1971 umírá.⁶⁶

⁶¹ MÁLKOVÁ, Iva. František Hrubín: z archivních fondů. Brno: Host, 2011, 334 s. Spis OU. ISBN 978-80-7368-971-1

⁶² STRNADEL, Josef. František Hrubín. Praha: Československý spisovatel, 1980, 207 s. Portréty spisovatelů, s. 197

⁶³ MÁLKOVÁ, Iva. František Hrubín: z archivních fondů. Brno: Host, 2011, 334 s. Spis OU. ISBN 978-80-7368-971-1

⁶⁴ STRNADEL, Josef. František Hrubín. Praha: Československý spisovatel, 1980, 207 s. Portréty spisovatelů, s. 197

⁶⁵ MÁLKOVÁ, Iva. František Hrubín: z archivních fondů. Brno: Host, 2011, 334 s. Spis OU. ISBN 978-80-7368-971-1

⁶⁶ STRNADEL, Josef. František Hrubín. Praha: Československý spisovatel, 1980, 207 s. Portréty spisovatelů, s. 198

3 Vývoj a kritická reflexe rozebíraných skladeb

3.1 Jobova noc

Skladba *Jobova noc* byla původně napsána pro po 2. světové válce znovuotevřené jeviště divadla D 46 jako básnický manifest na výzvu E. F. Buriana.⁶⁷ František Hrubín se k napsání skladby inspiroval ve svých vlastních verších, psaných již před zmíněnou válkou i během ní, které vycházely v Lumíru, Akordu, Kvartu a Kritickém měsíčníku. Z básně *Nevěstě zemi* vydané v Lumíru v dubnu 1939 byly dokonce použity doslovné citace.⁶⁸ 11. září 1945 byla v divadle realizována premiéra představení. Dále je *Jobova noc* představována na dalších divadelních scénách a v brněnském rozhlase.⁶⁹

V kritickém hodnocení samotného představení se autoři neshodují. Miloš Dvořák v *Akordu* toto představení ohodnotil negativně, svět zobrazený v básních se mu jeví zobrazen příliš jednoznačně, černobíle rozdělený. Oproti tomu Míla Kolář se v *Lidové kultuře* vyjádřil o sbírce pochvalně. Dle jeho názoru básník překročil území lásky milostné k lásce k vlasti, kde reflektuje víru v nový život a „zářivý obraz nového světa a osvobozeného lidství“.⁷⁰

Jobova noc byla následně vydána několikrát a různá vydání proměňovaly skladbu do různých podob. Kresby Františka Hudečka doplňovaly první dvě vydání díla, které vyšlo jako básnická skladba o pěti zpěvech v nakladatelství Práce v edici Klín - první v roce 1945 a druhé, pozměněné, v roce 1948. Druhé vydání je spojeno s několika škrty (celý pátý zpěv oslavující Josefa Horu, citace z básně Paula Verlaina, 108 vstupních a 23 závěrečných veršů ve druhém zpěvu, 35 vstupních veršů a dvě strofy třetího zpěvu, 43 veršů ve čtvrtém zpěvu a tamtéž také 2 závěrečné verše). Tyto poměrně rozsáhlé škrty byly vykompenzovány nově přidanými pasážemi. Jedná se o celou novou skladbu, oddíl *Válka chudých* obsahující 6 básní a báseň *Stalingrad*, jež následuje samotná *Jobova noc*. Poslední část tvoří nově přidaný oddíl *Na konec*. Dále byla pozměněna interpunkce a psaní velkých a malých písmen.⁷¹

Konečného znění *Jobovy noci* se čtenáři dočkali ve třetím vydání, které vyšlo jako součást výboru veršů Františka Hrubína v nakladatelství Československý spisovatel v roce 1956 pod názvem *Verše*. V tomto vydání byl pozměněn pouze verš ve druhém a třetím zpěvu. Mladá fronta vydává v edici *Květy poezie* modifikovanou verzi *Jobovy noci* pouze o čtyřech zpěvech v roce 1959 s doslovem Josefa Strnadela. Státní nakladatelství krásné

⁶⁷ HRUBÍN, František. *Básně*. Brno: Host, 2010. Česká knihovna (Host). ISBN 978-80-7294-363-0, s. 396

⁶⁸ Tamtéž, s.403

⁶⁹ Tamtéž, s. 396

⁷⁰ Tamtéž, s. 359

⁷¹ Tamtéž, s. 397

literatury, hudby a umění připravilo k 15. výročí konce války edici Skvosty, kam byla zařazena Jobova noc, v roce 1960. Tento soubor vyšel pod názvem Přílby a šeríky. Miloš Pohorský připravil Básnické dílo Františka Hrubína pro nakladatelství Československý spisovatel, kde Jobova noc vyšla jako třetí svazek díla v roce 1977. Toto vydání se vrací k divadelní podobě skladby, i té pozdější z roku 1948. Jako zatím poslední vydalo Jobovu noc nakladatelství Host v edici Česká knižnice v roce 2010 jako součást Hrubínova básnického díla pod názvem Básně. Iva Málková, která vydání připravila, se rozhodla vrátit se k podobě básnické skladby z prvního vydání v roce 1945.

Celkově při srovnání všech vydání od roku 1948 do roku 1977 dojdeme k závěru, že dílo bylo upraveno pouze drobně. Jedná se například o drobné úpravy interpunkce. Ve vydání z roku 1959 je vypuštěno věnování Josefu Horovi a ve vydání z roku 1977 je upraven pravopis některých slov.⁷²

Knižní vydání kritiky přijímají vesměs kladně. Jaroslav Janů se mu věnuje ve své kritice ve Svobodných novinách. Jobovu noc přirovnává ke skladbě Nový Ikaros Konstantina Biebla a to pro obdobný hlavní motiv obou děl, kterým je „*existenciální stylizace básníka*“, který prožívá „*bolestný přerod*“.⁷³

V Rudém právu v lednu 1946 sbírku reflektuje také Michal Sedloň, společně s Holanovou Panychidou, v příspěvku s názvem Dva vrcholy české osvobozené poezie. Knižní provedení podle Sedloně neztratilo na působivosti toho jevištního. Vyzdvihuje také Hrubínovu lyričnost a melodičnost.

Jan Machoň se v Listu Sdružení moravských spisovatelů vyjádřil o Jobově noci jako o „*nejvýznamnějším a nejprůzračnějším našem básnickém projevu*“.⁷⁴ Omezující by podle něj bylo přemýšlet o této sbírce pouze jako o manifestu volajícím po novém typu básníka, protože se jedná o „*poezii životního a dějinného úzehu, v němž všechno ještě extaticky vystupuje osamoceno*“.⁷⁵ Podle Machoně bylo ve sbírce narušeno konvenční nahlížení na svět, a to nové je stejně nedostačující. Nové vidiny, které jsou básnicky silné, připomínají spíše blouznění než ucelený vjem. Hrubín podle Machoně „*nejen umí, ale usiluje i vědět*“.⁷⁶

⁷² HRUBÍN, František. *Básně*. Brno: Host, 2010. Česká knižnice (Host). ISBN 978-80-7294-363-0, s. 396-7

⁷³ Tamtéž

⁷⁴ Tamtéž

⁷⁵ Tamtéž, s. 360

⁷⁶ Tamtéž

Společně s Jobovou nocí hodnotí také Řeku nezapomnění Jaroslav Morák v Mladé frontě v červenci 1946. Píše o Hrubínovi jako o autorovi básnický zdravém, neobyčejně citlivém a vnímavém. Silná stránka básníka je tedy podle Moráka v jeho osobní vazbě.⁷⁷

3.2 Hirošima

Básnická sbírka nazvaná Hirošima vychází v roce 1948 a působí převratně v kontextu básnickova díla, a také tím, jak je vnímána kritikou. Právě v těchto básních se poprvé setkáváme s užíváním časových rovin, na které jsme u Hrubína zvyklí – navzájem se ovlivňujících a prolínajících.⁷⁸

Hirošima vyšla také několikrát a v různých upravených variantách, podobně jako Jobova noc. Poprvé a naposledy samostatně vychází sbírka v nakladatelství Fr. Borového v edici České básně. Stejně jako u Jobovy noci, obálku ilustroval František Hudeček.

Podruhé, s již znatelnými zásahy, vychází báseň jako součást výboru Verše 1932–1948 s podtitulem Báseň ze staré země v roce 1956. František Hrubín se v tomto vydání rozhodl verše, které první vydání uzavíraly jako Epilog, použít naopak na počátku skladby jako Prolog (začínající veršem Slyším, jak starý svět se rozpadá). Celý úsek byl také zkrácen na 13 veršů a některé verše i interpunkce byly pozměněny. Dále byly zrevidovány Zpěv první a poslední ze druhé části Hirošimy. Nadto bylo přidáno i přepracováno dalších 15 veršů známých z prvního vydání jako část Stále to ještě padá. Pro Epilog bylo v tomto vydání použito 18 veršů z předposlední části Stále to ještě padá. Obecně tedy bylo celé dílo podstatně zkráceno, část Za časů Hirošimy byla zcela zrušena a pouze některé básně a strofy z této části byly využity pro Zpěv první a poslední.

Třetí vydání, které je považováno za definitivní znění, je spojeno se souborem Oblohy z roku 1960, vydaném v nakladatelství Československý spisovatel v edici České básně. V tomto vydání došlo také k revizi některých veršů. Část Prolog z prvního vydání byla rozšířena a předřazena celému dílu, obohacena byla o informaci, že pochází z citátů J. R. Oppenheimera, A. Bertranda, Mičihiko Mačiji, B. Stokera a M. Gorkého. Stejně jako ve druhém vydání byla zcela vypuštěna část Za časů Hirošimy, a některé básně a verše z této části se objevily v části Zpěv první a poslední. Znění Epilogu bylo stejně jako ve druhém vydání použito pro Prolog.

⁷⁷ HRUBÍN, František. *Básně*. Brno: Host, 2010. Česká knižnice (Host). ISBN 978-80-7294-363-0, s. 360

⁷⁸ MÁLKOVÁ, Iva. *František Hrubín: z archivních fondů*. Brno: Host, 2011, 334 s. Spis OU. ISBN 978-80-7368-971-1, s. 132

V roce 1964 Hirošimu vydalo nakladatelství Mladá Fronta v edici Květy poezie. František Hrubín upřesňuje, že toto vydání je rozšířenou verzí ze souboru Oblohy. Zároveň se omlouvá čtenářům za svou snahu vylepšovat některé verše, protože si uvědomuje, že atmosféra, ve které báseň vznikala, je již nevratná a je tak narušeno její přirozené vyznění. V tomto vydání zůstává předřazená část, kterou známe z prvního vydání jako Prolog. Informace o tom, z čích citátů básně pochází, byla ovšem tentokrát zařazena do Autorových poznámek. Znovu zařazeny byly některé verše ve Zpěvu prvním a posledním, které byly v předešlém vydání revidovány, upraveno bylo také strofické členění. Značně pozměněn se do díla vrací oddíl Za časů Hirošimy. Změněn byl nejenom jeho název (Město za časů Hirošimy), ale také jeho obsah – změnilo se pořadí básní, některé básně byly zcela vypuštěny, některé upraveny a některé zase naopak přidány.

Jako součást Básnického díla Františka Hrubína vychází Hirošima v roce 1970, konkrétně ve 4. svazku pod názvem Nesmírný krásný život. Ve své podobě se vrací k prvnímu vydání, kromě této verze se však v části Variace nachází také ta z roku 1964.

Znovu v edici Květy poezie nakladatelství Mladá fronta vychází Hirošima v roce 1987. Doposud poslední vydání má na svědomí opět Iva Málková a edice Česká knižnice nakladatelství Host v roce 2010. Také toto vydání se vrací k první verzi díla.

Průběžně se na básnickém díle proměňovalo to, komu bylo věnováno – část byla věnována Josefu Strnadlovi (první a páté vydání) a část také Ludvíku Kunderovi (třetí, čtvrté, páté a šesté vydání).

Hirošima vyšla v letech 1947 – 1948 několikrát časopisecky, avšak nikdy ne v plném znění (Svobodné slovo, Kritický měsíčník, Svobodné noviny, Blok, Lidové noviny, Kytice).⁷⁹

K všeobecnému překvapení není na rozdíl od dřívějších děl Hirošima příliš kriticky reflektována. Pokud se nějaké kritické reakce objevují, jsou poněkud jiného ladění, než bývaly.

Hirošima se dočkala reakce ve formě otevřeného dopisu Jiřího Hájka, který byl veřejně ostrakizován. V tomto období se začala proměňovat kritéria, dle kterých kritika hodnotila poezii, což je reflektováno v reakci, která vyšla v Rovnosti v roce 1948 a byla objevena v pozůstalosti Františka Hrubína. Autor reakci uvádí nadšenými slovy, která se proměňují v nejistotu, protože *„není to v užším slova smyslu poezie dnešního člověka v novém*

⁷⁹ MÁLKOVÁ, Iva. *František Hrubín: z archivních fondů*. Brno: Host, 2011, 334 s. Spis OU. ISBN 978-80-7368-971-1, s. 405-414

*Československu, s problematikou budování, zostřeného třídního boje a ideového sebeuvědomování.*⁸⁰

Jaroslav Janů, který se s Františkem Hrubínem osobně znal a přátelil, reagoval na sbírku *Hirošima* v Lidových novinách v roce 1949 taktéž rozporuplně. V pozůstalosti Františka Hrubína byl později nalezen dopis, který potvrzuje, že Jaroslav Janů se k této vlastní kritice vracel, zpochybňoval ji a dokonce připouštěl, že nemohl zcela upřímně popsat, jak na něj sbírka básní působila. Dle slov Ivy Málkové: „*potvrzuje to selhání soudobé kritiky, která opouštěla estetická, literárněteoretická a literárněhistorická hlediska.*“⁸¹

František Nečásek dokonce v soukromých dopisech Františku Hrubínovi doporučil sbírku *Hirošimu* přepsat – měla by atomovou energii oslavovat.

Často citovaným dokladem, v jakém stavu se ocitá česká poezie, je List Františku Hrubínovi O právu básníků na smutek, jehož autorem je Jiří Hájek a vyšel v Novém životě v roce 1949. Podle Jiřího Hájka se Hrubín v *Hirošimě* zpátečnický zdržuje v pocitech strachu, ale měl by spíše „*básnický vyjádřit převratný smysl února 1948.*“⁸² Paradoxně je to opět Jiří Hájek, který v roce 1964 znovu uspořádal výbor s názvem *Hirošima*. V předmluvě sděluje jakousi omluvu a ke své dávné, ideologicky laděné, kritice se vyjadřuje poněkud alibisticky.

V roce 1956 vzpomíná Jiří Šotola při příležitosti vydání další Hrubínovi sbírky *Můj zpěv* v Literárních novinách na mimořádnost *Hirošimy*. Šotolu dokáže opětovné čtení sbírky přenést do tehdejších pocitů z poválečných let, které byly tak přesně a upřímně v *Hirošimě* vystiženy.

3.3 Proměna

Po delší odmlce vychází básnická skladba *Proměna*, a to nejprve v Literárních novinách 15. prosince 1956, poté v bibliofilském, a později i knižním vydání.⁸³ Impulsem k napsání *Proměny* se básníkovi stal novinový článek pojednávající o zkoušce atomové bomby.⁸⁴

Stejně jako předešlá díla, dočkala se i *Proměna* několika vydání. V porovnání s předešlými autorskými počiny je jich však méně, a průběžné úpravy v různých vydáních již nejsou tak rozsáhlé.

⁸⁰ MÁLKOVÁ, Iva. *František Hrubín: z archivních fondů*. Brno: Host, 2011, 334 s. Spis OU. ISBN 978-80-7368-971-1, s. 132

⁸¹ Tamtéž, str. 135

⁸² Tamtéž, s. 136

⁸³ Tamtéž, s. 108

⁸⁴ BRABEC, Jiří. *Jak číst poezii*. Praha: Československý spisovatel, 1963, 254, [3] s. Klub přátel poezie, s. 176

Spolek českých bibliofilů vydává *Proměnu* v roce 1957 v nakladatelství Československý spisovatel v edici *Ráj knihomolů*. Ve stejném nakladatelství vychází dílo také o rok později v edici *České básně*. Podoba díla v těchto vydáních se neliší ani vzájemně mezi sebou, ani vůči předešlému časopiseckému.

Také třetí vydání realizovalo nakladatelství Československý spisovatel, a to v roce 1960 v již výše zmiňovaném souboru *Oblohy* v rámci edice *České básně*. Obdobně jako *Hirošima*, prošla *Proměna* v souboru *Oblohy* několika úpravami. František Hrubín se rozhodl *Proměnu* v tomto vydání obohatit o několik veršů, upravit její interpunkci a některý výběr slovní zásoby. Drobně také zasáhl do rytmického členění verše. Tohoto znění se již drží čtvrté a páté vydání díla.

Za čtvrté vydání *Proměny* lze považovat soubor s názvem *Hirošima* z roku 1964 v *Mladé frontě* v edici *Květy poezie*. *Proměna* zde ostatní verše „*organicky spíná*“, ⁸⁵ stejně jako v souboru *Oblohy*, již je soubor *Hirošima* z roku 1964 přepracovanou verzí. Páté vydání zajistilo opět nakladatelství Československý spisovatel v roce 1970 jako součást *Básnického díla Františka Hrubína*. O šesté vydání se zasloužilo nakladatelství Host a jeho edice *Česká knižnice* v roce 2010. Stejně jako u předešlých děl se zde Iva Málková vrací k podobě *Proměny* z prvního vydání. ⁸⁶

Kritické recenze jsou vesměs kladné. Hned v literárních novinách je *Proměna* obdařena pozitivním komentářem Jiřího Brabce *Šedm let po Hirošimě (K Hrubínově básni Proměna)*. ⁸⁷ Jiří Brabec obdivuje básníkovu neotřelost, vyváženost rozumu a srdce jako hlavních témat básně a zasazuje Hrubínovu *Proměnu* do kontextu s *Proměnami Ovidiovými* a zároveň do kontextu Hrubínova díla.

Podle Vladimíra Dostála v *Kultuře* započal František Hrubín společně s *Mým zpěvem* a *Proměnou* nejmladší období svého básnického vývoje, které vrcholí básní *Dřevo se listem odívá*. Na propojenost *Proměny* se sbírkou *Až do konce lásky* upozorňuje Vladimír Dostál také v *Kultuře* v dubnu 1962. ⁸⁸

3.4 Romance pro křídlovku

V roce 1962 vychází v nakladatelství Československý spisovatel pro Klub přátel poezie lyricko-epická báseň *Romance pro křídlovku* s frontispisem Jiřího Trnky. Ilustrační práce Jiřího

⁸⁵ MÁLKOVÁ, Iva. *František Hrubín: z archivních fondů*. Brno: Host, 2011, 334 s. Spis OU. ISBN 978-80-7368-971-1, s. 405

⁸⁶ HRUBÍN, František. *Básně*. Brno: Host, 2010. Česká knižnice (Host). ISBN 978-80-7294-363-0, s. 414 - 415

⁸⁷ Tamtéž

⁸⁸ Tamtéž, s. 364-365

Trnky měly provázet Romanci pro křídlovku v budoucnu ještě několikrát. Druhé vydání na sebe nenechává dlouho čekat a vychází již v roce 1963 opět v Československém spisovateli v edici Malá edice poezie. V téže edici i nakladatelství vychází také třetí vydání v roce 1964 a čtvrté v roce 1966. Opět Československý spisovatel vydává Romanci pro křídlovku v roce 1968 a jedná se tak o páté vydání díla. Šesté vydání je součástí Básnického díla Františka Hrubína z roku 1969 nakladatelství Československý spisovatel a tvoří jeho pátý svazek. Malou edici poezie připravilo nakladatelství Československý spisovatel také v roce 1972 a Romance pro křídlovku tak vychází po sedmé. V rámci osmého vydání se Romance pro křídlovku stala součástí Výběrové řady Klubu přátel poezie Československého spisovatele v roce 1977. Také deváté vydání vychází v Klubu přátel poezie Československého spisovatele, v edici Pegas, a to v roce 1983. S desátým vydáním se pojí nakladatelství Dona a rok 1992. Do edice Květy poezie zařadilo Romanci pro křídlovku nakladatelství Mladá fronta v roce 1998. O dvanácté vydání se postaralo nakladatelství Host v edici Česká knižnice v rámci výboru Básně roce 2010.⁸⁹ Po třinácté vyšla Romance pro křídlovku v roce 2015 v edici Bouře nakladatelství Maťa.⁹⁰

Ačkoliv Romance pro křídlovku prošla tolika vydáními, její podoba se v průběhu neproměňovala. Pouze v šestém vydání z roku 1969 lze zaregistrovat nepatrné odlišnosti interpunkce, rozložení strof a změnu koncovky přídavného jména, která ale význam básnického obrazu posouvá jen nepatrně.⁹¹

Shrneme-li knižní genezi díla, zjistíme, že v porovnání s předešlými rozebíranými díly vyšla Romance pro křídlovku v doposud nejvyšším počtu vydání. Na rozdíl od ostatních rozebíraných děl se o většinu vydání Romance pro křídlovku také zasloužilo pouze jedno nakladatelství. Romance pro křídlovku se od ostatních rozebíraných děl liší také tím, že napříč vydáními neprošla prakticky žádnými změnami.

Romance pro křídlovku vyšla také několikrát časopisecky. Ve svém plném znění a s kresbami Jiřího Trnky vychází v roce 1962 v Plameni. V témže roce vychází vybrané pasáže díla také v Rudém právu (s titulkem Už dnes je mne víc) a v Literárních novinách (pod názvem Je mne víc...).

Romance pro křídlovku je kritikami přijata s nadšením. Komentář Jana Trefulky k tomuto dílu vychází v Hostu do domu. Trefulka se domnívá, že tematicky básník nepřichází

⁸⁹ MÁLKOVÁ, Iva. *František Hrubín: z archivních fondů*. Brno: Host, 2011, 334 s. Spis OU. ISBN 978-80-7368-971-1, s. 423-424

⁹⁰ HRUBÍN, František. *Romance pro křídlovku*. Praha: Maťa, 2015, 77 s. Bouře. ISBN 978-80-7287-208-4.

⁹¹ MÁLKOVÁ, Iva. *František Hrubín: z archivních fondů*. Brno: Host, 2011, 334 s. Spis OU. ISBN 978-80-7368-971-1, s. 424

s ničím novým. Silnou stránkou básně je právě důraz na její epický aspekt. Moderní próze se přiblížila tím, že obsahuje prolínání více časových rovin, čímž také vytváří „poetické napětí“.⁹² Ačkoliv Trefulka vnímá dílo nejednoznačně, připisuje mu výjimečnou pozici v české poezii, protože „*po dlouhé době se vrací rozměrná lyrickoepická báseň, naprosto životaschopná, čtenářsky vděčná*“.⁹³

Jiří Brabec v *Plameni* ve studii *Poezie* na rozcestí také oceňuje Hrubínovu práci s časovými rovinami, a dodává, že v kombinaci s dalšími prostředky se autorovi podařilo vyhnout monotónnímu vyznění básně. Vyzdvihuje také rozpětí poloh díla, od romantické, přeludné až po civilní. Brabec také oceňuje Hrubínovu práci se vztahy a významy v básni, která v kombinaci s rafinovanými prostředky, jako je práce s časovými rovinami, délka pasáží a způsob práce s motivy, ústí v myšlenkově precizně propracovaný celek.⁹⁴

Jarmila Urbánková komentovala *Romanci pro křídlovku* v *Tvorbě* v srpnu 1962. V jedné z hlavních postav díla poznává typ postavy s tragickým osudem, který zná již z dřívějších Hrubínových děl. Urbánková oceňuje Hrubínovo propojení práce s perspektivou, časovými rovinami a vypravovacími dovednostmi, které podle ní až připomínají práce filmových technik, a díky kterým je čtenář během čtení básně citově napjat. Urbánková také vyzdvihuje výběr motivů a jejich propojení s filosofickými a antickými motivy.⁹⁵

Romanci pro křídlovku se věnoval také František Vrba v *Literárních novinách*. Podle Vrby Hrubín dokonce tímto dílem „*rozpíná nová křídla*“. Vrba vnímá jakousi vertikální rovinu textu ve vyjádření lidského individuálního osudu. Horizontální roviny podle Vrby nebylo dosaženo rozvinutím mezilidských vztahů, ale právě specifickou prací s časem. Tak se podařilo v básni „*vyjádřit celistvost lidského života*“.⁹⁶ Hrubín dále podle Vrby zužitkovává své zkušenosti s divadelními texty a umně kombinuje paralelní i protikladné motivy. V recenzi je také vyzdvihován zvolený volný verš, který umožňuje přirozené vyjádření pocitů. Vrba se také dívá na báseň jako na studii lidských vztahů, která přesahuje generace.⁹⁷

V roce 1967 má premiéru filmová podoba díla se stejnojmenným názvem *Romance pro křídlovku*.⁹⁸

⁹² MÁLKOVÁ, Iva. *František Hrubín: z archivních fondů*. Brno: Host, 2011, 334 s. Spis OU. ISBN 978-80-7368-971-1, s. 112

⁹³ Tamtéž

⁹⁴ HRUBÍN, František. *Básně*. Brno: Host, 2010. Česká knižnice (Host). ISBN 978-80-7294-363-0, s. 366-367

⁹⁵ Tamtéž, s. 367

⁹⁶ Tamtéž

⁹⁷ Tamtéž

⁹⁸ Tamtéž, s. 368

3.5 Lešanské jesličky

Lešanské jesličky uzavírají dílo Františka Hrubína v roce 1970. Autorovi pro inspiraci sloužila skutečná událost, kterou si zaznamenal zhruba o dvacet let dříve. Básnická skladba byla původně vytvořena pro pražskou Violu, kde ji měl recitovat Luděk Munzar. Ten ovšem musel recitaci odříci ze zdravotních důvodů, takže připadla Otakarů Brouskovi. Představení se v poetické vinárně Viola dočkalo kladného přijetí.⁹⁹

Pochvalně se k dílu vyjadřuje například Josef Träger, vyzdvihuje zejména jeho formální a kompoziční stránku, které společně s Hrubínovými zkušenostmi s dramatem dávají dílu přerůst do rozměru všeobecně platných smyslů. Kladně také komentuje výběr básnických motivů a práci s nimi.

Naděna je také Jana Kühlerová, které Lešanské jesličky evokují nikdy nekončící boj dobra a zla.¹⁰⁰

Knižně vychází Lešanské jesličky poprvé v roce 1970 v nakladatelství Československý spisovatel v jeho Výběrové řadě Klubu přátel poezie. Hned o rok později vychází v témže nakladatelství druhé vydání. Třetí vydání uskutečnilo nakladatelství Ivo Železný až v roce 1998. Se čtvrtým vydáním je spojena edice Česká knihovna, nakladatelství Host a rok 2010. Po páté vyšly Lešanské jesličky v nakladatelství Vyšehrad jako součást edice Verše v roce 2015.¹⁰¹

V porovnání s ostatními rozebíranými díly patří Lešanské jesličky k těm méně vydávaným, na čemž ovšem může mít podíl fakt, že jsou autorsky nejmladší. Jsou výjimečné také tím, že autor již nestihl provést žádné změny, a tak napříč vydáními zůstává zachována jejich původní podoba.

Úryvky díla vyšly také dvakrát časopisecky. Poprvé čtenáře k četbě vábí Divadelní noviny 17. prosince 1969 a podruhé Svobodné slovo 24. prosince 1969.¹⁰²

Knižní vydání básně někteří kritici vnímali záporně, převážně však bylo přijato kladně. S nadšením toto dílo nepřijímá například Jan Adam v Zemědělských novinách. Podle Adama Hrubínovo poslední dílo není nositelem žádného závažného sdělení a je dokonce „*bez jiskry inspirace*“. Adam také nevnímá kladně kombinaci výběru motivů a prostředí.¹⁰³

⁹⁹ MÁLKOVÁ, Iva. *František Hrubín: z archivních fondů*. Brno: Host, 2011, 334 s. Spis OU. ISBN 978-80-7368-971-1, s. 125

¹⁰⁰ HRUBÍN, František. *Básně*. Brno: Host, 2010. Česká knihovna (Host). ISBN 978-80-7294-363-0, s. 369

¹⁰¹ MÁLKOVÁ, Iva. *František Hrubín: z archivních fondů*. Brno: Host, 2011, 334 s. Spis OU. ISBN 978-80-7368-971-1, s.427-428

¹⁰² Tamtéž

¹⁰³ HRUBÍN, František. *Básně*. Brno: Host, 2010. Česká knihovna (Host). ISBN 978-80-7294-363-0, s. 369

Naopak Jaroslav Šimůnek prostřednictvím Mladé fronty vyjadřuje jasně pochopená poselství díla, jimiž jsou strach o životy malých dětí a víra v mateřskou lásku.¹⁰⁴

Okouzlení jsou Lešanskými jesličkami ve svých recenzích také Bedřich Fučík a Vladimír Vokolek.

Podle Ludvíka Kundery patří Lešanské jesličky mezi deset básnických knih určujících charakter české literatury po roce 1945.¹⁰⁵

¹⁰⁴ MÁLKOVÁ, Iva. *František Hrubín: z archivních fondů*. Brno: Host, 2011, 334 s. Spis OU. ISBN 978-80-7368-971-1, s. 125

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 287

4 Významové směřování

4.1 Jobova noc

Báseň Jobova noc je rozdělena celkem do pěti zpěvů, které uvozuje jakési vysvětlení titulu díla a dedikace „*Památce Josefa Hory*“.¹⁰⁶

Délka slok ani veršů jednotlivých zpěvů nevykazují nápadné pravidelnosti. Co se týče počtu slok, nejdelší je zpěv druhý, následují první a pátý zpěv, které mají téměř shodný počet slok a nejkratší jsou třetí a čtvrtý zpěv.

Řazení jednotlivých zpěvů není nahodilé, podřizuje se obsahu. V prvním zpěvu lyrický subjekt představuje prostor a postavu básníka Joba. Básnické obrazy se postupně rozvíjejí a gradují ve zpěvech druhém, třetím a čtvrtém. Na začátku zpěvu prvního a konci zpěvu čtvrtého, se objevuje postava Joba ve smyslu „*rámuující postavy*“ tak, jak o ní hovoří František Všetická.¹⁰⁷ Pátý zpěv můžeme tedy chápat jako kompozičně jaksí vydělený, protože je oslovením, promluvou k básníku Josefu Horovi.

V díle se objevují různé způsoby grafického uspořádání textu. Zleva odsazené jsou citace básní Paula Verlaina. Autor tedy tyto citace záměrně signalizuje. Zleva odsazené jsou také Hrubínovy verše, které nepřímo intertextově odkazují k Verlainovi (viz dále). Zcela výjimečně a opakovaně je graficky uspořádán začátek druhého zpěvu:

„*Blesk,*
blesk —
a ticho břeskné,“¹⁰⁸

Toto grafické uspořádání koresponduje s obsahem textu, který sděluje a umožňuje tedy čtenáři plastickou vizualizaci čteného obsahu.

Není patrné další dělení jednotlivých zpěvů, nicméně jsou navzájem provázány refrény, opakováním veršů nebo celých slok a také motivů, takže je patrný záměr většího funkčního celku. Verseologicky je Jobova noc velmi pestrá, objevují se zde rýmy střídavé, sdružené i obkročné.

Pokud budeme uvozující verše díla „*Prastará metafora venkova: celou noc hřmí a celou noc se blýská/běsové si nás prohlížejí z blízka/ Té noci říká se noc Jobova.*“¹⁰⁹ chápat jako vysvětlení titulu básně samotným autorem, může se potom stavět do protikladu s vysvětlením

¹⁰⁶ HRUBÍN, František. *Básně*. Brno: Host, 2010. Česká knižnice (Host). ISBN 978-80-7294-363-0, s. 152

¹⁰⁷ VŠETIČKA, František. *Stavba básně*. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 1994. ISBN 80-7067-311-7., s. 20

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 161

¹⁰⁹ HRUBÍN, František. *Básně*. Brno: Host, 2010. Česká knižnice (Host). ISBN 978-80-7294-363-0, s. 153

Miloše Dvořáka, který se ve své recenzi z let 1945-1946¹¹⁰ domnívá, že autor názvem *Jobova noc* odkazuje na biblickou postavu Joba.

Z motivického hlediska autor v básni výrazně působí na smysly čtenáře. Kontrastní motivy života a smrti jsou doplňovány opakovaným střídáním motivů světla a tmy: „... *poslední hvězdo, svítíš-li mu, zhasni, ...*“¹¹¹ „... *ty černě viděná, a přece světla plná, ...*“¹¹², „... *zazpívám o tvých očích z onyxu, o sršícím jasu, ...*“¹¹³. Využívány jsou také motivy hvězd, měsíce i slunce. Neustálé střídání světla a tmy může evokovat až jakési válečné záblesky nebo také koloběh života - střídání dne a noci, ale také boj dobra se zlem. Kromě střídání světla a tmy je využíván také motiv červené barvy a krve, který má negativní význam vraždy a smrti: „*Krev chudých, řeka Nezapomnění, / na ní z mrtvých vory, / krev chudých teče, temnou červení / stříká na prapory.*“¹¹⁴ Další rovina motivů působí na čtenářův sluch a to tematizováním hudby, zpěvu, ale také jiných zvuků: „*Jen ty se v duši opít smíš tou hrou, / hrou mé mandolíny, / tou písni krutou, písni lichotnou, / ty a nikdo jiný ... Jen ten hlas, co se z hrobu dere ven, / tak dnes u tvé hlavy / zaskřípá můj hlas do šera tvých stěn, / zlý a pronikavý*“¹¹⁵, „*Z kytar se noci sype po troškách / přeludný cinkot měsíčního svitu, / zoufalství zívá v prázdných škraboškách / a stará země s bláznů hraje si tu, / ta země Mor, ta země Smrt a Hrob.*“¹¹⁶ Další objevující se zvuky jako dunění, třaskání, hřmění, zvuky biče nebo polnice odkazují k válečnému prostředí. V básni figurují také motivy starořecké mytologie: „*Zazpívám o tvých očích z onyxu, / o sršícím jasu, / o Lethe tvého klína, o Styxu / havraního vlasu. / Krev chudých, řeka Nezapomnění, / na ní z mrtvých vory, / krev chudých teče, temnou červení / stříká na prapory.*“¹¹⁷ Motiv dvou mytologických řek také tematizuje smrt spojenou s válečnými masovými lidskými oběťmi – mrtvých je tolik, že se řeka zbarvila temnou červení krve a došlo také k aktualizaci názvu řeky zapomnění Lethe – na takové množství mrtvých zapomenuto nebude.

Registrovat lze také biblické motivy, jejichž přítomnosti může napovídat již postava básníka Joba. V biblickém příběhu Joba o zkoušení lidské víry lze najít paralelu s naším básnickým Jobem, protože válka je zkouškou lidské víry nepochybně. Básnický Job žije

¹¹⁰ MÁLKOVÁ, Iva. *František Hrubín: z archivních fondů*. Brno: Host, 2011, 334 s. Spis OU. ISBN 978-80-7368-971-1, s. 98

¹¹¹ HRUBÍN, František. *Básně*. Brno: Host, 2010. Česká knižnice (Host). ISBN 978-80-7294-363-0, s. 154

¹¹² Tamtéž, s. 157

¹¹³ Tamtéž, s. 163

¹¹⁴ Tamtéž, s. 163

¹¹⁵ Tamtéž, s. 156

¹¹⁶ Tamtéž, s. 160

¹¹⁷ Tamtéž, s. 163

v jakési staré zemi, ve které zpívá a básní, „*hloubkou noci měří si svůj hrob*“¹¹⁸, je sám a v bídě, „*ten Job, to nelidské, to umírání, / to shnilé, staré, to, co už je pryč...*“.¹¹⁹ Jako další biblická narážka, která má také reálný historický přesah, by se dala vnímat aluze na krále Herodesa, jenž vyniknul svým krutým jednáním, když nařídil zabít všechny chlapce do dvou let: „*A staré zemi jde už o všecko, / nasadila si masku – Německo / a s Herodesem noc co noc se páří / a vrhá zmetky pod údery hran. / Z jejího lůna žháři, vrazi, lháři / za sebou nesou hrůzu do všech stran.*“¹²⁰ Autor opět odkazuje ke krutému jednání válečného Německa, které je spojováno se smrtí, vražděním. Motivy obou biblických postav se poté spojují v následující sloce: „*A v opuštěných domovech / hrůzou se na zdích sráží dech, / dech zabitých, dech vyvražděných, / a do zahrádek lehá pláč / kolébek čerstvě vyloupených / - zač je to všechno, Bože, zač? - / a ve světnicích rodných praská / podlaha, po níž přešla láska, / podlaha, kterou drhne vztek.*“¹²¹

Báseň tedy reflektuje období druhé světové války, jak je patrné již z užitých motivů. Dokazuje to i datace, uvedená na konci básně – červen 1945. Konkrétní roční doba je také zmiňována v samotných verších básně: „*A do tvé noci / voní z dálky bez - / vstávej, u tvých dveří / máj rudý, vonný, / rudý, vonný.*“¹²² Dominantní denní dobou v básni je noc, avšak při pečlivé četbě objevíme také den: „*Poslední její dech buď černým mrakem / a zakryj slunce, zakryj oblohu, ...*“.¹²³ Hlavním prostorem básně jsou stará země a nová země, které tvoří kontrast. Stará země je domovem básníka Joba, je hrobem mrtvým „*ta země Mor, ta země Smrt a Hrob.*“¹²⁴, plná bídy a hniloby, pustá, bez hlubší poezie, krutá, vraždící a konečně prokletá, je tedy vším, co tak bolestně rezonuje se světem války. Oproti tomu nová země se postupně probouzí, „*A nová země mlčí, krvavá, / bez těla, jenom s ústy, aby pila... / a pije, pije / hrozná, nevinná / rudou krev Řijna, / hlavou Stalina, / tělem Leninie / žítí začíná, / žítí začíná / a pije, pije...*“¹²⁵, je soucitná s mrtvými, utlačenými, poníženými, plná poezie. Motivy rudé barvy, října a Stalina v charakteristice nové země výmluvně odkazují k poválečné orientaci na Sovětský svaz. Stejnou funkci mají i následující verše: „*Poprvé, bratří, / práce není trest, / po celé zemi / zaseto už jest / ocel ohni patří, / práce je tu čest, / práce je tu čest - / poprvé, bratří!*“¹²⁶

¹¹⁸ Tamtéž, s. 154

¹¹⁹ HRUBÍN, František. *Básně*. Brno: Host, 2010. Česká knižnice (Host). ISBN 978-80-7294-363-0, s. 170

¹²⁰ Tamtéž, s. 174

¹²¹ Tamtéž, s. 176

¹²² Tamtéž, s. 179

¹²³ Tamtéž, s. 182

¹²⁴ Tamtéž, s. 160

¹²⁵ Tamtéž, s. 168

¹²⁶ Tamtéž, s. 170

Objevují se také konkrétní zeměpisné názvy jako Stalingrad, Visla, ale také Odra a Berlín, Čechy, které básník dokonce oslovuje, a Praha. Jedná se tedy o prostory většinou otevřené, abstraktní i konkrétní. Uzavřeného prostoru domova básník užívá pro přesvědčivou ilustraci válečných hrůz: „*A v opuštěných domovech / hrůzou se na zdích sráží dech, / dech zabitých, dech vyvražděných, / a do zahrádek lehá pláč / kolébek čerstvě vyloupených...*“¹²⁷

Z jazykového hlediska básník využívá jazyku spisovného, básnického a také slovní zásoby příznačné pro vojenské a válečné prostředí: „*A všichni, všichni / jsou tu polnicí / a všichni mečem, / na němž čerstvá krev, / a všichni, všichni / jsou tu vojáky / jménem Čapajev. / Zem nová, jiná / staví lafetu / v pevnosti Října, ...*“¹²⁸. V básni se objevuje mnoho aluzí. Nejdominantnější jsou aluze na prokleté básníky, ke kterým autor odkazuje dvojím způsobem. Prvním je přímá citace básní Paula Verlaina, ve vlastním překladu. Druhým je potom jejich oslovování či jiné přímé vystupování v textu: „... *Job, který stéblem vaše moře pije / a jako břečťan leze přes váš hrob - / ne, ve vás nikdy nežil básník Job, / Rimbaude, Cobrière, Leliane, ...*“¹²⁹ K prokletým básníkům měl František Hrubín citový vztah, dokonce je také překládal (viz výše). Jsou pro něj tedy jakousi útěchou v těžkých dobách, inspirací a vzorem. Druhou skupinou, ke které básník odkazuje ve druhém zpěvu, jsou reálné historické postavy z různých odvětví lidských činností Sovětského svazu – jedná se o J. V. Stalina, V. I. Čapajeva, S. A. Jesenina, V. V. Majakovského, A. Stachanova. Postavy zde vystupují v souvislosti s novou zemí Františka Hrubína, který tím odkazuje k roli Sovětského svazu, kterou sehrál na našem území na sklonku druhé světové války. Dále se básni objevují odkazy na českého básníka Josefa Horu. Autor právě jemu věnuje celé své dílo a také ho oslovuje v pátém zpěvu. Josef Hora Františka Hrubína také hluboce inspiroval: „*Je mi odporná hazardní hra, při níž se licitují jména Hora, Nezval a Halas a jednou ten, podruhé onen se označuje za největšího básníka první poloviny století: nechme to budoucnosti. Ta nedá na náhodu, ta už to ví. Jedno však je jisté už dnes: Josef Hora je jeden z největších, jaké jsme od dob Máchových měli.*“¹³⁰ František Hrubín, hnán těmito inspiracemi, se také vřadil do stejného básnického společenství jako Josef Hora. Jejich dílo vychází ve stejném sborníku již v počátcích tvorby Františka Hrubína.¹³¹ Vzájemný vztah Františka Hrubína a Josefa Hory se zformoval v přátelství.¹³² Co pro Františka

¹²⁷ HRUBÍN, František. *Básně*. Brno: Host, 2010. Česká knižnice (Host). ISBN 978-80-7294-363-0, s. 176

¹²⁸ Tamtéž, s. 164

¹²⁹ Tamtéž, s. 167

¹³⁰ MACHÁČEK, Vítězslav. *50 českých autorů posledních padesáti let*. Praha: Československý spisovatel, 1969, 211 s., s. 62

¹³¹ MÁLKOVÁ, Iva. *František Hrubín: z archivních fondů*. Brno: Host, 2011, 334 s. Spis OU. ISBN 978-80-7368-971-1.

¹³² Tamtéž, s. 8

Hrubína Josef Hora znamenal, dokládá i Horova přítomnost v Hrubínově svazku Lásky (viz výše).¹³³

4.2 Hirošima

Básnické dílo Hirošima je rozděleno do celkem šesti částí: Prolog, Předznamenání, Právě to padá, Za časů Hirošimy, Stále to ještě padá a Epilog. Nejobsáhlejší je část čtvrtá – Za času Hirošimy, jež se skládá z devatenácti různě dlouhých básní. Tyto dílčí básně jsou spíše kratšího charakteru, přesněji o třech až šesti slokách. Naopak nejkratší je část Předznamenání, kterou tvoří pouze citát Maxima Gorkého. Úseky Právě to padá a Stále to ještě padá tvoří jakýsi časový rámec, na který poukazuje repetický verš: „*Už před hodinou začal šestý srpen / devatenáct set pětáctřicet. / Je jedna hodina a patnáct minut / z půlnoci, přesně (letní čas).*“¹³⁴ V díle se v hojné míře objevuje přesah, básně jsou psány volným veršem: „*Zatápí v kamnech. Kominík / železnou kouli spouští do otvoru, / tam shora do černého otvoru. / A dnes jim oběma je zima / na chladné zemi spouštěné / do černé hloubky. Už je blízko večer. ...*“.¹³⁵

Dílo Hirošima je dedikováno literátu Josefu Strnadelovi, který se odborně věnoval práci Františka Hrubína, s nímž se také přátelil.¹³⁶ Dedikací se následně v knize objevuje více – báseň Noc na Heřmanově náměstí je věnována Františku Hudečkovi, jež ilustroval obálku prvního vydání Hirošimy¹³⁷. Adolfu Kroupovi, kterého s Františkem Hrubínem pojilo překladatelství francouzské poezie, je věnována báseň Nebe.¹³⁸ Báseň Člověk z B...ského třídy autor věnoval Kamilu Lhotákovi, jenž ilustroval Hrubínovy dětské básnické knihy¹³⁹. Ladislavu Dvořákovi,

¹³³ HRUBÍN, František. *Lásky*. Praha: Československý spisovatel, 1967, 116 s.

¹³⁴ HRUBÍN, František. *Básně*. Brno: Host, 2010. Česká knižnice (Host). ISBN 978-80-7294-363-0, s. 198

¹³⁵ Tamtéž, s. 215

¹³⁶ SVOZIL, Bohumil. Josef STRNADEL. In: *Slovník české literatury po roce 1945* [online]. Brno: ÚČL AV ČR, 2002, 1998 [cit. 2020-11-12]. Dostupné z:

<http://www.slovnikeskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=647&hl=Josef+Strnadel>

¹³⁷ MÁLKOVÁ, Iva. *František Hrubín: z archivních fondů*. Brno: Host, 2011, 334 s. Spis OU. ISBN 978-80-7368-971-1., s. 251

¹³⁸ SVOBODA, Richard. Doba. In: *Slovník české literatury po roce 1945* [online]. Brno: ÚČL AV ČR, 2002, 1998 [cit. 2020-11-14]. Dostupné z:

<http://www.slovnikeskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=94&hl=Adolf+Kroupa+>

¹³⁹ MÁLKOVÁ, Iva. *František Hrubín: z archivních fondů*. Brno: Host, 2011, 334 s. Spis OU. ISBN 978-80-7368-971-1., s. 225

básníkovi a autorovi dětské literatury¹⁴⁰ a také příteli Františka Hrubína¹⁴¹ je dedikována báseň Dušičky.

Básnickou knihu otevírá Prolog s názvem Citát z úvahy J. R. Oppenheimera, amerického atomového fyzika přezdívaného jako „otec atomové bomby“.¹⁴² Název knihy, Prolog a také citát v části Předznamenání uvádí čtenáře do tématu knihy a navozují úzkostnou atmosféru, která bude čtenáře celým dílem provázet. Na scénu vstupuje mnoho postav, které nejsou ve vzájemné interakci, jejich obrazy se míjejí se všední každodenností jako lidé na ulici – nemocná dívka, žena ve vinárně, dva milenci, lampář. Právě ona každodennost stojí v kontrastu k události na Dálném východě, která se ve stejný čas odehrává: „... tam v tu chvíli / právě to padá na Hirošimu“.¹⁴³ Podle Křivánka a kol. střídání těchto motivů umožňuje ilustraci „osudové propojenosti života, ohrožení světa a nesamozřejmosti bytí.“¹⁴⁴

Oddíl Za časů Hirošimy otevírá František Hrubín Elegií, archetypálním rozdělením matky a dítěte, přesvědčivým obrazem bolestné ztráty. Celému aktu přihlížejí němí pozorovatelé, kteří se však nezajímají o podstatu tragédie odloučení, naopak dychtí po senzaci cizího neštěstí. Hrubínovi se tak „podařilo přecházet s výsostného metaforického zobrazení do záznamu situací běžného života“.¹⁴⁵ František Hrubín v tomto zobrazování pokračuje napříč knihou, provází čtenáře všedními situacemi pražského života, kde je atomová hrozba stále znepokojivě přítomna ať už číhající v pozadí nebo přímo zasahující: „U telefonní budky stojíme, / tři, čtyři. Uvnitř volná žena / a kdosi se tam tlačí jinudy / než dveřmi jako obyčejný člověk. / A čtyři křehké stěny praskají. / Padají. Z ženy spadly šaty - / a podprsenka, podvazkový pás, / sluchátkem přikrývá si jenom ucho.“¹⁴⁶ Ona atomová bomba je v díle zobrazována dvojnásobným způsobem. Prvním je personifikování do podoby netvora, obludy: „... z tohoto nicotného klubka / na všechny strany šlehaří / tykadla, která ohrožují kosmos / ... snaží se vniknout do mozkových buněk / všech možných zákeřníků, šimrají / neznámou sopku pod dlážděním, / očíhávají hlavně loňských děl, / ... Tykadly ochlupacená / nesmírná obluda se vleče / řvoucími

¹⁴⁰ MRAVCOVÁ, Marie, Věra BROŽOVÁ a Michal JAREŠ. Ladislav DVOŘÁK. *Slovník české literatury po roce 1945* [online]. Brno: ÚČL AV ČR, 1994 [cit. 2020-11-14]. Dostupné z:

<http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=687&hl=Ladislav+Dvo%C5%99%C3%A1k>

¹⁴¹ MÁLKOVÁ, Iva. *František Hrubín: z archivních fondů*. Brno: Host, 2011, 334 s. Spis OU. ISBN 978-80-7368-971-1., s. 53

¹⁴² J. Robert Oppenheimer. *ATOMIC HERITAGE FOUNDATION* [online]. Washington DC: The Atomic Heritage Foundation, 2002 [cit. 2020-11-13]. Dostupné z: <https://www.atomicheritage.org/profile/j-robert-oppenheimer>

¹⁴³ Tamtéž, s. 200

¹⁴⁴ KŘIVÁNEK, Vladimír et al. *Poezie. JANOUŠEK, Pavel a kol. Dějiny české literatury 1945 - 1989: I. 1945 - 1948*. Praha: Academia, 2007, s. 150. ISBN 978-80-200-1527-3.

¹⁴⁵ MÁLKOVÁ, Iva. *František Hrubín: z archivních fondů*. Brno: Host, 2011, 334 s. Spis OU. ISBN 978-80-7368-971-1., s. 104

¹⁴⁶ HRUBÍN, František. *Básně*. Brno: Host, 2010. Česká knižnice (Host). ISBN 978-80-7294-363-0, s. 218

ulicemi...¹⁴⁷ Autor v souvislosti se současnou atomovou hrozbou připomíná čtenáři teprve nedávné hrůzy 2. světové války. Druhou a snad ještě úzkostnější deixí atomové hrozby je demonstrativum „to“. „*Vím, že někudy to ke mně vleze... někudy, a já se bojím, že to nepoznám - / a že už je to třeba od včerejška / zde po mém boku... a že dneska ještě / v šíleném strachu o svůj svět a mír / do rána mne s tím zazdí / tamti venku*“.¹⁴⁸ Neuchopitelnost oné hrozby a nemožnost ji ovlivnit působí zvláště sugestivně tísnivým dojmem. Tato tíseň narůstá do objemných rozměrů, je větší než sám člověk, je ohromná jako samotný výbuch atomové bomby, který už nelze vzít zpět: „... *stále to ještě padá ... a přesto že je nesmírná / prázdnota prostoru a bez hranic, / stačí ji pojmut lidská hrud' – a člověk / s ní lehá, vstává, zapírá ji, / rodiče dětem, děti rodičům, / muž ženě, žena muži... tajně / jim úzkost našeptává, že lze prázdno / vyprázdnit ještě více – zoufalstvím ... stále to námi bude padat, / i tenkrát, až nás vodorovně / natáhne umírání – a ten pád / otrásat bude ještě naším tlením*“.¹⁴⁹ Závěrem však básník vyslovuje naději: „... *je v nás však touha – celé noci / s rozpraženými rukama / stát mezi hrozbou chvějících se stěn, / aby se nezřítily na kolébku ... / ... je v nás však / prostá touha – žít!*“¹⁵⁰

Z časoprostorového hlediska je autor velmi konkrétní: „... *Už před hodinou začal šestý srpen / devatenáct set pětáctýřicet. / Je jedna hodina a patnáct minut / z půlnoci, přesně (letní čas). ... V tu chvíli na Dalekém východě / je ráno, krásné ráno, osm hodin / a patnáct minut (japonského času)*...“¹⁵¹ Autor tedy básnicky zpracovává den shoení atomové bomby na japonské město Hirošima. Toto zpracování však také doplňují básně s časovým zasazením do zimních měsíců (Glosa, Navečer). V díle dominuje časová perspektiva hodiny a čtvrt po půlnoci, tedy noci, ale pravidelně a mozaikovitě je v díle zobrazováno také ono japonské letní ráno. Kontrastně se tak střídají motivy světla a tmy: „*Přichází domů pozdní chodec / a rozsvěcuje. Světlem do tmy noční / vyhřezla jeho samota. / Zouvá se, roztahuje bosé prsty, / tak jako by z nich pouští zem. / Ó hvězdné nebe, vidím tvoje ticho, jak mléčně rozstříklo se prostorem*“¹⁵² Náhlý motiv světla, který zde má negativní konotaci, evokuje výbuch bomby, který se v japonské Hirošimě odehrává současně s pozdním příchodem anonymního chodce domů. Prostor básně uvádí samotný název celé básnické knihy, ale také názvy dílčích básní: Noc na Heřmanově náměstí, Člověk z B...ského třídy, Lampa v Letenských sadech, Děti

¹⁴⁷ HRUBÍN, František. *Básně*. Brno: Host, 2010. Česká knižnice (Host). ISBN 978-80-7294-363-0, s. 210-211

¹⁴⁸ Tamtéž, s. 217

¹⁴⁹ Tamtéž, s. 224-225

¹⁵⁰ Tamtéž, s. 226

¹⁵¹ Tamtéž, s. 199

¹⁵² Tamtéž, s. 199

na Heřmanově náměstí. Jedná se tedy o pražské městské prostředí, konkrétní a otevřené, jako jsou ulice a náměstí, ale také neurčité a uzavřené – kuchyně, hospoda, pokoj, vinárna, dům. Na druhé straně stojí prostor japonského města Hirošima, které však k pražskému prostředí nekontrastuje, spíše jej doplňuje, tvoří společně jakousi jednotu.

Hirošima je psána spisovným jazykem, s častým užitím slovní zásoby z oblasti astronomie (hvězdy, energie, mlžná koule, bludice, vesmír, kosmos, vlasatice, Mare Imbrium, ...). Biblickou aluzí autor v části Právě to padá naznačuje, jak nadrozměrného rozsahu byl lidský čin sestrojít atomovou bombu: „*Chci na vás, hvězdy, zpívat oslavu / a zespod jiné výjevy se derou / do šumění mé cesty nebeské, / výjevy člověčiny dotažené / vteřinou pohromy / až před první verš Geneze*“.¹⁵³ Autor také využívá různých citátů (viz výše), čímž podle Langerové usiluje o „*iluzi dokumentu původního, co nejméně manipulovaného básnickým subjektem*“.¹⁵⁴ Langerová dokonce považuje úvodní básně za tzv. centon, tedy „*skladbu vytvořenou spojováním veršů různých autorů*“.¹⁵⁵ Kromě citátů se v díle objevuje také novinový článek, a to v básni Glosa: „*V prázdné kašně u morového / sloupu na Malostranském náměstí / byla včera odpoledne nalezena / mrtvolka novorozeného chlapečka. / Nelidská matka odložila dítě / zabalené do jemného barevného / vánočního papíru. / (Zpráva z denního tisku)*“¹⁵⁶ Novinový příspěvek autor graficky uspořádal jako báseň a vzápětí na něj poeticky a s ironií reaguje: „*To ukáplo jen trochu / betlémské vlasatice. To nic... / docela nic. Jen škoda / jemného vánočního papíru / na nevánoční věc*“¹⁵⁷ Noviny jsou v lidské společnosti zcela všedním předmětem, avšak takový příspěvek svou brutálností čtenáře šokuje. Autor situaci zlehčuje, ale zároveň ilustruje její vážnost užitím motivu vlasatice - komety, jejíž zjevení bylo již ve středověku vykládán jako symbol neštěstí.¹⁵⁸

¹⁵³ HRUBÍN, František. *Básně*. Brno: Host, 2010. Česká knižnice (Host). ISBN 978-80-7294-363-0, s. 197

¹⁵⁴ LANGEROVÁ, Marie. *Pohledy zblízka: zvuk, význam, obraz: poetika literárního díla 20. století*. Praha: Torst, 2002. ISBN 80-721-5171-1., s. 517

¹⁵⁵ Tamtéž, s. 519

¹⁵⁶ HRUBÍN, František. *Básně*. Brno: Host, 2010. Česká knižnice (Host). ISBN 978-80-7294-363-0, s. 214

¹⁵⁷ Tamtéž

¹⁵⁸ JIRÁK, František. *Přírodopisná čítanka, 1. část: O hvězdách*. Brno: Benediktinské knihkupectví, 1908. s.

4.3 Proměna

Básnická skladba proměna není členěna do jednotlivých částí, zpěvů či oddílů, ale skládá se celkem ze třiceti pěti slok. Tyto sloky, psané volným veršem, mají různou délku - nejkratší sloka má jeden verš, nejdelší 26 veršů. Délka slok však odpovídá obsahu, takže dílo působí v tomto směru harmonicky.

Autorova tematická inspirace římským básníkem Ovidiem a jeho dílem Proměny je zřejmá již z názvu. František Hrubín své dílo dokonce uvádí latinským citátem z Ovidiových Proměn, které dále v díle také sám přebásňuje.¹⁵⁹ Podrobněji se citovaným částem originálních Proměn a jejich přebásnění Hrubínem v Proměně věnuje Eva Stehlíková a dochází k závěru, že všechny citované části byly básnicky upraveny.¹⁶⁰ Podle Všetičky úvodní motto nelze charakterizovat jako statické, protože „*se bezprostředně váže na následující Hrubínův text, plynule přechází do vlastního textu básně*“.¹⁶¹ Všetička si také všimá jak je stylizována úvodní sloka a vyvozuje, že František Hrubín se inspiroval z Proměn podle překladu Ferdinanda Stiebitze, jež stylizoval úvodní sloku obdobně, na rozdíl od originálního textu.¹⁶² Autora inspiračně oslovil příběh Daidala a Ikara, příběh o lidském důvtipu, se kterým ale musíme umět přiměřeně nakládat, jinak může vést k naší zkáze.

Druhá dějová linie vstupuje do díla se třetí slokou a vede nás ke koupajícím se Pražanům ve všedním letním odpoledni. Všetička zmiňuje žánrovou odlišnost obou dějových rovin: „*mýtická rovina je epický, hutný, souvislý příběh, kdežto současná má podobu lyrického reflexního pásma, je sumou volných reminiscencí*“.¹⁶³ Tyto dějové roviny jsou napříč dílem umně kombinovány, striktně a kontrastně střídány, ale také se navzájem prolínají: „*Na všem se tu drží / zahnědlý oblak kouře, propálený / sluncem skrz na skrz. Chlapec Ikaros / u otce stojí, tleská rukama. ... Povlak kouře bere / dech z plic a visí temněrudý / nad řekou, slunce zakrývá / lhostejným lidem.*“¹⁶⁴

Paralelou k postavám Daidala a Ikara jsou postavy mladíka a starého muže. V rovině pražského světa jsou postavy anonymní, dokonce často splývají v dav, což čtenáři umožňuje vnímat poselství příběhu Daidala a Ikara v obecné rovině.

¹⁵⁹ VŠETIČKA, František. *Stavba básně*. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 1994. ISBN 80-7067-311-7., s. 132

¹⁶⁰ STEHLÍKOVÁ, Eva. *Antika a česká poezie po roce 1945*. Praha: Ústřední dům lidové umělecké tvořivosti, 1970, s. 8

¹⁶¹ VŠETIČKA, František. *Stavba básně*. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 1994. ISBN 80-7067-311-7., s. 132

¹⁶² Tamtéž

¹⁶³ Tamtéž.,s. 133

¹⁶⁴ HRUBÍN, František. *Básně*. Brno: Host, 2010. Česká knižnice (Host). ISBN 978-80-7294-363-0, s. 234 - 236

Tematickou analogii s dílem Hirošima lze registrovat již v první sloce Proměny: „ ... *Obrací ducha k neznámému umu / a počne měnit přírodu: ...*“¹⁶⁵ Také vynález atomové bomby je velkým zásahem do přirozenosti přírody. Lidstvo, ačkoliv po prostém, normálním životě dychtí, nevidí, že jej samo ohrožuje: „*V tu přeludnou a hypnotickou chvíli, / a přitom jasnou tak, až mrazivou, / ten zástup v řece, muži, ženy / vně neteční jak figuríny z vosku, / tak mocně se mnou ve mně touží, / a já tak mocně toužím s nimi v nich / po přirozeném životě, / po přirozené smrti jednou, / po přirozeném žití, ...*“¹⁶⁶ Autor na příběhu Daidala a Ikara varuje před rizikem spojeným s možným zneužitím lidských vynálezů a nabádá k větší pokoře. Celé dílo ukončuje varovným spojením obou dějových rovin: „*Ikarií / nazvána byla ona země, / v níž syna pohřbil Daidalos. / Kdo po nás dal by jméno Zemi?*“¹⁶⁷

Další tematickou rovinou, která jde ruku v ruce s výše uvedeným, je hledání lidské individuální svobody: „*Netuší, v něm že je ten prostor, / jež nutno přemoci, když chce se dopnout / volnosti. Ale on se děsí / prostoru v sobě, zdá se mu / víc nepřehledný nežli blankytná / pláň nebes.*“¹⁶⁸ Rozum by však neměl být v rozporu se srdcem: „*Popírá ten prostor / rozumem, z něhož dobývá svůj um. / A přizná-li si jej, pak jenom / co místo, které vyplnit až k mezím / jen stesk a touha mají právo. / Je-li to nekonečná poušť, bud' sídlem / zoufalství, cizí však bud' rozumu. / Tak volnost mylně větrí Daidalos.*“¹⁶⁹

Čas a prostor je v tematické rovině městské všednosti konkrétně dán: „*Černé bezy / nad štěrkem kvetou šedolisté / ... tak jeví se mi svět v tu chvíli / sedm let po Hirošimě, / v tom odpoledním vedru na Štvanici*“.¹⁷⁰ Anaforické opakování veršů „*Tak se mi jeví svět v tu chvíli, / sedm let po Hirošimě. / V tu přeludnou a hypnotickou chvíli*“¹⁷¹ navíc zdůrazňuje motivickou provázanost s básnickým dílem Hirošima. Naproti civilně každodenní linii je ta mýtická časoprostorově neukotvena: „*Ve světě, jenž je za onoho času*“¹⁷². Stehlíková za tímto vidí autorův záměr generalizace příběhu Daidala a Ikara a také snahu dosáhnout co možná nejkontrastnějšího dojmu k rovině dnešního světa.¹⁷³ Obě dějové roviny mají společné ukotvení v denní době a otevřeném prostoru.

¹⁶⁵ HRUBÍN, František. *Básně*. Brno: Host, 2010. Česká knižnice (Host). ISBN 978-80-7294-363-0, s. 231

¹⁶⁶ Tamtéž, s. 239 - 240

¹⁶⁷ Tamtéž, s. 241

¹⁶⁸ Tamtéž, s. 233

¹⁶⁹ Tamtéž

¹⁷⁰ Tamtéž, s. 232 - 234

¹⁷¹ Tamtéž, s. 238

¹⁷² Tamtéž, s. 231

¹⁷³ STEHLÍKOVÁ, Eva. *Antika a česká poezie po roce 1945*. Praha: Ústřední dům lidové umělecké tvořivosti, 1970, s. 11

Autor užívá jazyka spisovného, básnického (luna, blankyt), a také latinských výrazů (exilium, auktor). V mýtické rovině je v porovnání s originálním textem Proměn výjimečná přítomnost konkrétních oslovení Ikara (chlapec, syn, synek), což podle Stehlíkové napomáhá konkretizaci příběhu. Dokonce se objevuje deminutivum synáček, které vzájemný Daidala a Ikara aktualizoval o aspekt něhy.¹⁷⁴ Stehlíková si také všímá, jak autor užívá gramatického času sloves k celkové dramatickosti příběhu. Průběžný děj zprostředkovávají slovesa v přítomnosti, a to v obou dějových rovinách, což napomáhá lépe je navzájem připodobnit. Klíčové momenty jsou však v rovině mýtické popisovány préteritem: „*Daidalos poznal, že už není otcem.*“¹⁷⁵ Užití aliterace si všímá František Všetická, který hovoří o aliteraci horizontální i vertikální. V úvodní sloce podle Všetíčky Hrubín využívá aliteraci k vyjádření leitmotivu, tento způsob seskupení hlásek však používá i dále v textu.¹⁷⁶

4.4 Romance pro křídlovku

Ani Romance pro křídlovku není rozdělena na zpěvy či dílčí básně. Za jisté značení úseků by se dalo považovat pravidelné předsazování verše obsahujícího časovou konkretizaci. Tyto časové konkretizace, kterých se v díle nachází celkem dvacet jedna, však nejsou řazeny chronologicky. Vytváří velmi osobitou kompozici, která připomíná vybavování vzpomínek a přemítání nad nimi – některé si přehráváme znovu, někdy zajdeme o kousek dále. Sloky básně jsou různé dlouhé, od těch, které se skládají pouze z jednoho verše po ty, které jich mají devatenáct. Miroslav Červenka si všímá počtu slabik jednotlivých veršů a dochází k závěru, že autor dodržuje schéma jedenácti až třinácti slabik v každém verši. Časté jsou přesahy, autor použil volný verš, který předznamenal již v Mém zpěvu či Proměně.¹⁷⁷

Také v Romanci pro křídlovku se setkáváme s Ovidiovými Proměnami hned na počátku díla. Báseň je uvedena citátem z příběhu o Faëthontovi, který si přál dar, pro který nebyl dostatečně vyspělý a stal se osudným nejen jemu samotnému, ale také zemi a lidem na ni žijící. K tomuto tématu se autor několikrát v básni vrací, na pozici daru staví různé hodnoty (lásku, dospělost, život) a pokládá řečnickou otázku, zda na tyto hodnoty stačí: „*Terino, nebude láska dar nad mé síly?*“¹⁷⁸ Po úvodním citátu následuje věnování, jak jsme již u Hrubína zvyklí,

¹⁷⁴ STEHLÍKOVÁ, Eva. *Antika a česká poezie po roce 1945*. Praha: Ústřední dům lidové umělecké tvořivosti, 1970, s. 8

¹⁷⁵ HRUBÍN, František. *Básně*. Brno: Host, 2010. Česká knižnice (Host). ISBN 978-80-7294-363-0, s. 239

¹⁷⁶ VŠETIČKA, František. *Stavba básně*. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 1994. ISBN 80-7067-311-7.,s. 133

¹⁷⁷ ČERVENKA, Miroslav. *Pohledy zblízka: zvuk, význam, obraz: poetika literárního díla 20. století*. Praha: Torst, 2002. ISBN 80-721-5171-1.

¹⁷⁸ HRUBÍN, František. *Básně*. Brno: Host, 2010. Česká knižnice (Host). ISBN 978-80-7294-363-0, s. 291

tentokrát přátelům Ludvíku Aškenazymu a Zdenku Seydlovi. Z dedikace vyplývá, že autor tímto příběhem bavil své přátele během pobytu ve Florencii, lze v něm tedy očekávat autobiografické prvky.

Lyrický subjekt vypravuje své vzpomínky na třicet let starou letní lásku, kterou prožíval během pobytu v Lešanech, kde se staral o svého umírajícího dědečka. Všímáme si autobiografických rysů, protože sám autor se v mladém věku staral o svého dědečka po mrtvici (viz výše). Tyto vzpomínky jsou prodchnuty lyrickými pasážemi reflektujícími období současné i minulé: „... *Jsem vesmírem / doteků, až mě mrazí, a přece jsme se / plaše dotkli jen jednou. ... Navždy mě bude víc / o těžkou chvíli jedné srpnové noci / kdy jsem chtěl, aby ožil její předobraz, ...*“.¹⁷⁹ Jedním z ústředních témat básně je tedy láska. Milostný příběh – trojúhelník patnáctileté Teriny, Tonky a dvacetiletého Františka sledujeme během tří let ze střídajících se časových perspektiv. Dalším, neméně důležitým tématem je téma dospívání, stárnutí až smrti, koloběhu života, který je pomíjivý: „*Jednou to začalo: / to jsi mi, tatínku, poprvé půjčil břitvu. / Tenkrát voněla síň koprovou omáčkou / a tys v dobré náladě pozoroval popel / doutníku, jak pevně drží tvar něčeho / co už není, ...*“¹⁸⁰. Motiv dospívání je rozvíjen především na pozadí vztahu Františka a jeho otce. Naproti tomu motiv smrti je prezentován na postavě dědečka a také na postavě Teriny, která svou smrtí ukončuje naděje na další pokračování milostného příběhu. Právě k dospívání patří první milostné vzplanutí, které je v díle stavěno do kontrastu se setkáním se se smrtí: „*Bdím. Musím bdít. / Už dnes láska a smrt křížují se ve mně, / noc lásky a smrti žihá jasně a temně / mých dvacet let, těch dvacet zlatoploutvých ryb. / A letmý dotek tvých úst je věčný slib. / Musím bdít.*“¹⁸¹ Lyrický subjekt bdí u mrtvého dědečka při otevřeném okně (zdůrazňuje povinnost bdění): „*Ve světnici leží dědeček / pod bílým prostěradlem. Svíčka u hlavy / už dávno dohořela. Já musím bdít, / okno v tom dusnu nelze zavřít, hlídám / dědečka před živými tvory zvenku.*“¹⁸² Zvyky bdění nad mrtvým, zapalování svíčky a otevřeného okna jsou spojené s umíráním již z předkřesťanských dob a zůstaly patrně uchovány právě ve venkovském prostředí.¹⁸³ Miloš Pohorský si všímá, že síla všech těchto reflektovaných zážitků je umocněna tím, že je mluvčí prožívá poprvé.¹⁸⁴ Líčení vzpomínek je zvláště sugestivní, protože autor působí na smysly čtenáře – zejména na zrak

¹⁷⁹ HRUBÍN, František. *Básně*. Brno: Host, 2010. Česká knižnice (Host). ISBN 978-80-7294-363-0, 274 - 308

¹⁸⁰ Tamtéž, s. 274

¹⁸¹ Tamtéž, s. 298

¹⁸² Tamtéž, s. 302

¹⁸³ NAVRÁTILOVÁ, Alexandra. *Narození a smrt v české lidové kultuře*. Praha: Vyšehrad, 2004, ISBN 80-7021-397-3, s. 202-207

¹⁸⁴ POHORSKÝ, Miloš. *Zlomky analýzy: k poválečné české literatuře*. Praha: Československý spisovatel, 1990. ISBN 80-202-0196-3, s. 357

užitím motivů slunce, stínu, hvězd, černé oblohy, Dále na čich (vůně koprové omáčky, rostlinné motivy – kopr, okolíky, kopřivy, modříny, ostřice, hluchavky ...), hmat (kontrast tepla letního večera a chladu smrti), a také sluch (zvuk křídlovky). Právě zvuk křídlovky má v díle příznak smrti: „ - *křídlovka na pohřbu ať mi zahraje sólo, / neříkám hned, neříkám za měsíc, / neříkám za deset, ani za dvacet let, / a pak ji za mnou hod'te do hrobu!*“¹⁸⁵ Již název básnické skladby *Romance pro křídlovku* tedy akcentuje kontrast lásky a smrti. Pozorujeme také, že autor se stále po letech vyrovnává s látkou, kterou započal v díle *Hirošima* „... *už dnes je mne víc o hrůzu, s níž jednou lidé / uvidí šílený negativ svého díla, / už dnes je mne víc o město, jež se octne / jen na vteřinu a samo v nitru slunce / a vyjde s řadry upálenými, bez klína, / ...*“¹⁸⁶ a také s válečnými hrůzami „*Je vůbec možné, aby se umíralo jinak? / Je možné, aby lidé umírali / hromadně, že jim smrt zevšední a že ztratí / úctu k její tiché a sinavé podobě?*“¹⁸⁷

Časově je autor převážně dosti konkrétní – dominantní část děje se odehrává v srpnu roku 1930 (27. – 28. srpna), s prostřihy do června 1933 a června 1934. Teprve poslední scéna, kdy se protagonista setkává s dávným sokem Viktorem a společně se vracejí, aby hledali Teriny hrob, dostala obecnější časové ukotvení „*jednou v srpnu*“.¹⁸⁸ Autor také uvádí dataci na konci celého díla, kdy vzpomínky vypráví, a to období srpna až listopadu 1961. Časové ukotvení básně je tedy mozaikovitě kombinováno, což ovšem nepůsobí rušivě, naopak stupňuje čtenářovo napětí. František Všeticka hovoří o „*architektonickém rytmu*“, kdy dochází k alternaci zpěvu zasazeného do konkrétního času se zpěvem zasazeným do různého času.¹⁸⁹ Prostorově je děj ukotven do prostředí nedaleko Prahy – do obcí Lešany, Netvořice a přílehlého okolí (okrajově také obec Chleby, k setkání s Viktorem dochází v Jílovém). Zmiňována je také Běsná hora, která se tyčí nad Břežany a Lešany – místy, kde František Hrubín vyrůstal. Prostory básně jsou tedy převážně otevřené, ať už maloměstské či přírodní, neopomenutelnou roli má však i uzavřený prostor světnice.

V *Romanci pro křídlovku* se objevuje spisovný a básnický jazyk, ale také jazyk nespisovný a hovorový, a to především v promluvách postav. Epická složka tím vystupuje z té lyrické a dialogy jsou živé, přirozené. V díle se také často refrénovitě opakují různé verše, jejichž pokračování bývá neustále aktualizováno. František Všeticka dokonce v souvislosti

¹⁸⁵ HRUBÍN, František. *Básně*. Brno: Host, 2010. Česká knižnice (Host). ISBN 978-80-7294-363-0, s. 307

¹⁸⁶ Tamtéž, s. 292

¹⁸⁷ Tamtéž, s. 304

¹⁸⁸ Tamtéž, s. 305

¹⁸⁹ VŠETICKA, František. *Stavba básně*. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 1994. ISBN 80-7067-311-7.,s. 24

s tímto opakováním částí veršů v závěru skladby hovoří o tzv. „*finální iteraci*“¹⁹⁰ a upozorňuje, že se podobné zacházení s verši osvědčilo také v sonetech. Orientujeme-li se na intertextovou stránku skladby, zjistíme, že je poměrně pestrá. O vazbě na Ovidia jsme hovořili již výše. Marie Mravcová si však všímá vazeb na další Hrubínova díla, se kterými je Romance pro křídlovku provázána společnými prvky. Postava mrtvé milenky se objevuje již ve sbírce Krásná po chudobě v básni In memoriam, ze které autor dokonce přímo cituje verše. Kontrast dvou rozdílných poloh lásky, tedy žádoucí a tělesné, kterou zde reprezentuje postava Tonky, a té niterní, citové, kterou ztělesňuje Terina, Mravcová rozpoznává ve sbírce Nesmírný krásný život (první v básni Poprvé, druhou v Hodině zamilovaných).¹⁹¹ V závěru díla se objevuje parafráze sloky básně Ulalume Edgara Allana Poea, který často tematizoval smrt mladé milenky. Hrubín však vykazuje značný významový posun oproti Poeovi: „*Navždy mne bude víc o tu noc, / kdy jsem tě vyvolával z měsíčných par / a popel na žhavém srdci chtěl držet tvar / něčeho, co už není, zatímco tys žila / a žiješ, ne přízrak, ne stín, jenž vstává z már, / ne bludička, ne bysta náměsíčně bílá, / ale láska, jež v krvi žil a cév divoce tepá.*“¹⁹²

4.5 Lešanské jesličky

Básnické dílo Lešanské jesličky je rozděleno do čtrnácti zpěvů, z nich sedmý a desátý nesou podtitul intermezza. Délka těchto zpěvů nevykazuje pravidelnosti co do počtu veršů. Verše plynou volně pomocí nápadných přesahů, které umožňují stabilní délku jednotlivých veršů. Lešanské jesličky mají podnázev Vánoční balada a jsou uvozeny citátem staré české legendy, která je laděna nábožensky, vánočně. Dedikace tentokrát náleží Jiřímu Trnkovi, jež s Františkem Hrubínem spolupracoval svými ilustracemi jeho děl (viz výše), a který získal výsadní postavení být právě prvním čtenářem tohoto díla.¹⁹³ Skladba je situačně orámována poutí hlavních postav zimní krajinou, která je popisována na počátku básně a v modifikované verzi také v jejím závěru. František Všeticka hovoří o „*kruhovém zarámování*“.¹⁹⁴

Lešanské jesličky jsou jakousi analogií k biblickému příběhu narození Ježíše a jeho útekem před nařízením krále Herodesa zahubit jej. Vystupují zde postavy Marie a Josefa, kteří

¹⁹⁰ VŠETIČKA, František. *Stavba básně*. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 1994. ISBN 80-7067-311-7.,s. 32

¹⁹¹ MRAVCOVÁ, Marie. *Česká literatura 1945-1970: interpretace vybraných děl*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1992. Odborná literatura pro učitele. ISBN 80-04-23973-0, s. 236-7

¹⁹² HRUBÍN, František. *Básně*. Brno: Host, 2010. Česká knižnice (Host). ISBN 978-80-7294-363-0, s. 308

¹⁹³ MÁLKOVÁ, Iva. *František Hrubín: z archivních fondů*. Brno: Host, 2011, 334 s. Spis OU. ISBN 978-80-7368-971-1., s. 283

¹⁹⁴ VŠETIČKA, František. *Stavba básně*. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 1994. ISBN 80-7067-311-7.,s. 143

se vrací ze křtu s novorozeným synem a jsou pronásledováni jakousi velmi nejasnou, avšak tíživou hrozbou. Tato hrozba je ztělesněna do záhadné postavy, která má nadpozemský až mýtický charakter – někdy její řeč splývá s kvílením větru, jindy zcela jasně cituje Bibli. Často jí také není rozumět nebo každý rozumí něco jiného: „*A jakou hatlaninou to mluví? „ ptá se Marie. / „Neohlížej se a pojd’!“ „Já jsem slyšela, / že se ptá, jestli snad nejdeme do Egypta.“ / ... Josef zas rozuměl, / že volá: „Kolikpak je tomu vašemu / parchantovi?“*“¹⁹⁵ Pozoruhodná je proměna jmen této postavy, která jí jsou v básni dána. Nejprve se jedná o kohosi, poté o netvora, o cizího a nakonec o stín. František Všetická v souvislosti s touto proměnou pojmenování hovoří o sestupné tendenci, jedná se tedy o antiklimax.¹⁹⁶ Josef má také v úvodu i závěru básně pocit, že ony venkovní promluvy postavy jsou pouze hrou větru a skály, hranice mezi realitou a iluzí zde tedy splývá. Přitom tato postava má v díle zcela zásadní postavení a je nejtěsnějším pojátkem k biblickému příběhu Marie a Josefa. Onen neznámý je opředen kontrasty, které jsou zároveň i kontrastem biblického příběhu a básnického: „... *Marně je / vyhlíží, z očí mne si mžitky jako pouštní / vši, z obličejů shrnuje matoucí stíny / dávných krajin, které mu rozmazávají pohled na klidnou zasněženou kotlinu / uprostřed Čech: tak ustupuje velbloudí / karavaně a nad hlavou mu chvílemi / zašumí křídlo vrány i list palmy, / vdechne oheň písku a vzápětí mrazivou zimu, ...*“¹⁹⁷ Postava nakonec sama sebe označuje „*Herodesovým žoldněřem*“¹⁹⁸, který se jeví jako neživý poutník bloudící věčností: „... *tvář jako střep bludné hvězdy odnikud / černá se proti přívalu sněhové běli, / a kdyby na ni dopadl tvůj pohled zblízka, / roztrástil by se o poušť se dvěma studnami, / v nichž by ses nedobral vlašičky, z jeskyně / chřtánu se derou zvuky, jež ti, nežli dojdou / k sluchu, překládá do tvé mateřštiny vzduch, / po celé věky znalý všech jazyků Země ...*“¹⁹⁹

Další reálnou hrozbou bezejmenného nemluvněte, o kterou je básnický příběh oproti biblickému aktualizován, jsou sami jeho rodiče. Josef a Marie však neohrožují svého potomka záměrně, můžeme tedy hovořit spíše o lidské slabosti či nezodpovědnosti, kdy Josef jdoucí kolem hostince neodolá, aby vstoupil dovnitř, ačkoliv je zavřeno: „*Oba cítí: co nejrychleji přejít kolem / toho stavení. ... Míjejí zabeďněné / dveře, tak lehké se jim to najednou zdá. / A tu Marie slyší, jak z Josefa vyšel / cizí hlas: ‚Mohli bychom se jít trochu zahřát.‘ / Větvičky mrazení se v ní roztráslly, ...*“²⁰⁰ Josef odkládá dítě do bedýnky na dvorku hostince a vchází

¹⁹⁵ HRUBÍN, František. *Básně*. Brno: Host, 2010. Česká knižnice (Host). ISBN 978-80-7294-363-0, s. 328

¹⁹⁶ VŠETICKÁ, František. *Stavba básně*. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 1994. ISBN 80-7067-311-7.,s. 141

¹⁹⁷ HRUBÍN, František. *Básně*. Brno: Host, 2010. Česká knižnice (Host). ISBN 978-80-7294-363-0, s. 330

¹⁹⁸ Tamtéž, s. 341

¹⁹⁹ Tamtéž, s. 328

²⁰⁰ Tamtéž, s. 329

s bezradnou matkou dovnitř, kde se zatím hostinská shání po svém nebi. Ono nebe, ze kterého se stává významný a opakující se motiv, je nábožensky laděný obraz po zemřelé mamince hostinské, takže má pro hostinskou významnou citovou hodnotu. Hostinský a Josef se však chovají k náboženskému výjevu naprosto neuctivě: „... *jednou spadlo a on nechal ožralce, aby / na něj plivali a vyklepávali fajfky, ... Přes nebeský blankyt načisto prošlápnutý / podkůvkou Josefova podpatku se přehnal / stín ...* „²⁰¹ Hostinský nakonec prošlápnutý obraz ukrývá před hostinskou za starou skříň mezi pavučiny.

Marie v hostinci mezitím padne únavou a nemluvně je zachráněno ze zasněžené bedny na dvoře teprve za hodinu. Plynoucí čas je prezentován originální metaforou: „... *Čas po vnitřní straně prázdné sklenky / stéká mlžinkou její sliny, a než se / zastaví u dna a než se Marie zvedne / od stolu a zakvílí, přejde hodina.*“²⁰² Tyto události doplňuje dětská vzpomínka lyrického subjektu ve dvou intermezzech, které jsou oproti ostatním částem díla výrazně lyričtější, a které Vladimír Vokolek nazval jako „*srdce básně*“.²⁰³ František Všetická si všímá, jak jsou tyto intermezza výrazně odlišena od zbytku básně. Vyprávěcí postoj se zde mění z er-formy na ich-formu a obě intermezza jsou také zahájeny i zakončeny stejnými verši.²⁰⁴ Přihlédneme-li k životopisu Františka Hrubína, zjistíme, že intermezza jsou silně autobiografická, snad se jedná o skutečnou autorovu vzpomínku: „*V tu chvíli jsem v naší lešanské světnici, / sněhu je až k oknům, maminka vyhlíží / závojem metelice listonoše, čeká / psaní od tatínka.*“²⁰⁵ Těsně před druhým intermezem se objevuje téma lidského utrpení a šťastného lidského větu dítěte, které ve své nevinnosti ještě ono utrpení nevnímá: „... *Nenaříkej, povím ti pravdu o životě! / Nemluvně je nejbláženější bytostí, / na nic se nepamatuje a také na nic / nečeká, a ty chceš, aby ti synáček / dospěl a mužem utratil to děřátko, / ...*“²⁰⁶ Toto téma se následně objevuje také v druhém intermezzu, přeneseno na autorovy vzpomínky, čímž se obě roviny propojují: „... *také už dávno nejsem / v nejbláženějším věku, kdy se nevzpomíná / na nic a na nic nečeká, já pamatuji, / jak šel tatínek do války, a čekám, kdy / se vrátí, jde mi na pátý rok, od té doby / budu stále na něco vzpomínat a stále / na něco čekat, bát se věčně o někoho, / čekat pohromy, a když přijdou, zase čekat / kdy skončí, zoufat a doufat. ...*“²⁰⁷ Přítomný Herodesův žoldněř tedy vlastně nabízí matce šťastné řešení, pokud by bylo

²⁰¹ HRUBÍN, František. *Básně*. Brno: Host, 2010. Česká knižnice (Host). ISBN 978-80-7294-363-0, s. 332-342

²⁰² Tamtéž, s. 331

²⁰³ MÁLKOVÁ, Iva. *František Hrubín: z archivních fondů*. Brno: Host, 2011, 334 s. Spis OU. ISBN 978-80-7368-971-1., s. 286

²⁰⁴ VŠETICKÁ, František. *Stavba básně*. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 1994. ISBN 80-7067-311-7., s. 140

²⁰⁵ HRUBÍN, František. *Básně*. Brno: Host, 2010. Česká knižnice (Host). ISBN 978-80-7294-363-0, s. 334

²⁰⁶ Tamtéž, s. 339

²⁰⁷ Tamtéž, s. 339-340

nemluvně zahubeno v tomto blaženém věku. Autor je ovšem toho názoru, že i když je život plný utrpení, i přesto za to stojí: „*Chci ho, chci svého synáčka, i kdyby měl / zabít mě, svou matku!*“ křičí Marie. „*Chci ho!*“²⁰⁸

Autor tuto skladbu zasazuje do konkrétní doby, do období první světové války: „*To nám patnáctej rok moc pěkně začíná!*“²⁰⁹ Druhé intermezzo prozrazuje časové ukotvení ještě detailněji: „*Jsem jak v snách, mám v očích dosud / světlo zimního úplňku ze včerejšího / večera, kdy jsem se s královskou korunou z papíru a řeřavým uhlím v plecháčku / vracel z tříkrálového koledování,*“²¹⁰ Lešanské jesličky jsou unikátní tím, že se jako jediné dílo Františka Hrubína odehrávají v zimě, na což samotný básník, jsa překvapen, upozornil.²¹¹ Prostorově je děj zasazen opět do básníkovra kraje dětství, tedy okolí Lešan (konkrétně jsou jmenovány Běsná hora, Šiberný, Huštiny, Štrachovec, Jirínek, řeka Sázava, Dalibábova skála). Prostředí básně je do určité míry kontrastní - otevřené prostranství zimní krajiny naproti uzavřenému prostoru hostince a lešanské světnice.

Skladba je psána spisovným jazykem. Četně jsou přítomny přímé řeči postav, díky kterým má děj spád. V těchto přímých řečech se objevuje převážně jazyk nespisovný, takže dialogy působí přirozeně. Deminutiva se vyskytují zejména v souvislosti s postavou nemluvněte (raneček, tělíčko, synáček, duchnička). V básni lze nalézt také knižní jazyk, a to v biblických citacích, které autor vložil do úst oné záhadné postavě ztělesňující hrozbu. Kromě biblických aluzí jsou přítomny také aluze na básníkovra vlastní dílo: „*... jednou, až zestárnu, / opustím Zemi pro slavnostně čistou tvář / Měsíce: jakási nevinná láska z mládí / bude mě tam čekat od chvíle, kdy jsme oba / v tom jasu tonuli.*“²¹² V oné zahynulé lásce z mládí poznáváme Terinu z Romance pro křídlovky. Celou skladbu uzavírá parafráze staročeské legendy citované na začátku díla.

²⁰⁸ HRUBÍN, František. *Básně*. Brno: Host, 2010. Česká knižnice (Host). ISBN 978-80-7294-363-0, s. 342

²⁰⁹ Tamtéž, s. 331

²¹⁰ Tamtéž, s. 334

²¹¹ MÁLKOVÁ, Iva. *František Hrubín: z archivních fondů*. Brno: Host, 2011, 334 s. Spis OU. ISBN 978-80-7368-971-1., s. 283

²¹² HRUBÍN, František. *Básně*. Brno: Host, 2010. Česká knižnice (Host). ISBN 978-80-7294-363-0, s. 334

Závěr

Závěrem poskytneme ucelený pohled na vybrané lyrickoepické skladby Františka Hrubína s přihlédnutím k literárně historickému kontextu, životopisných událostí autora, kritickému přijetí skladeb, jejich vývoji a také analýze. V neposlední řadě přineseme souhrnnou komparaci těchto básnických děl.

Vezmeme-li v úvahu literárně historický kontext vzniku vybraných skladeb, zjistíme, že František Hrubín často ve své poezii reflektuje dějinné události, které jej bytostně zasahují. Je tomu tak v případě díla *Jobova noc*, kde je reflektováno téma druhé světové války a také v případě skladeb *Hirošima* a *Proměna*, které mimo jiné tematizují nukleární hrozbu v souvislosti se svržením atomové bomby. Tato témata zůstala v menší míře přítomna také ve zbylých dvou skladbách. *Romance pro křídlovku* vychází v době návratu intimní lyriky a máchovské tradice, takže zapadá do celkového soudobého poetického naladění české literatury. Ve svém posledním díle, kdy je česká literatura i kultura ohrožována a utlačována navrátní se normalizací, tematizuje František Hrubín tísnivou hrozbu, ale také dychtivou životaschopnost.

František Hrubín velmi často zasahoval do svých děl před jejich opětovným vydáním. Prováděl rozsáhlé škrty, ale také skladby obohacoval o verše nové. V případě skladeb *Jobova noc*, *Hirošima* a *Proměna* se verze ve třetích vydáních staly verzemi definitivními. *Romance pro křídlovku* je dílem nejméně upravovaným, avšak také nejčastěji znovu vydávaným. Oproti tomu *Lešanské jesličky* byly znovu vydávané nejméně, autor do dalších vydání také již nestihl zasáhnout.

Dobová literární kritika většinou přijímala dílo Františka Hrubína pozitivně, a tak byl v podstatě již v počátcích své literární tvorby přirovnáván ke svým básnickým idolům. Vliv zde však měla proměna estetického paradigmatu v souvislosti s dějinnými událostmi. Stalo se tak poprvé u hodnocení skladby *Hirošima*, že byla kritikou zavržena, i když, jak se později ukázalo, neupřímně. Snad právě tyto události měly vliv na básníkovo následné několikaleté odmlčení se.

Při tematicko-motivické analýze vybraných skladeb zjistíme, že jsou vzájemně propojeny, ať už implicitně či explicitně, jak je tomu v případě děl *Hirošima* a *Proměna*. Dílo Františka Hrubína tak tvoří kompaktní celek. Motivy atomové hrozby nebo války jsou přítomny ve větší či menší míře ve všech pěti skladbách. Kontrast konkrétní události a všedního lidského života spojuje skladby *Hirošima* a *Proměna*, ovšem pouze v *Proměně* se jedná o událost mýtickou. Autor byl u psaní těchto pěti skladeb inspirován podobnými podněty – u *Jobovy noci* a *Lešanských jesliček* je patrná biblická inspirace, u *Proměny* a *Romance pro křídlovku* se jedná

o Ovidiovy Proměny. Biblická ani antická látka nebyla podnětem při psaní Hirošimy – byla jím reálná historická událost, což ale lze tvrdit též o Jobově noci a v menší míře i o ostatních skladbách.

I když se autor trefuje svými díly do soudobého naladění společnosti a zpracovává působení konkrétních dějinných událostí, nesplývá s davem. Aktuální společenská témata totiž obohacuje o konfrontaci se svou osobitou lyrikou a s širokým kulturním zázemím z oblastí Písma svatého či antické a světové literatury. Dílo Františka Hrubína je tak něčím víc, než pouhým svědectvím doby a proto má ambice stále oslovovat i dnešní čtenáře.

Použitá literatura

Primární

HRUBÍN, František. *Básně*. Brno: Host, 2010. Česká knižnice (Host). ISBN 978-80-7294-363-0.

Sekundární

BRABEC, Jiří. *Jak číst poezii*. Praha: Československý spisovatel, 1963, 254, [3] s. Klub přátel poezie.

ČERVENKA, Miroslav et al. *Pohledy zblízka: zvuk, význam, obraz: poetika literárního díla 20. století*. Praha: Torst, 2002. ISBN 80-721-5171-1.

Česká literatura 1945-1970: interpretace vybraných děl. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1992. Odborná literatura pro učitele. ISBN 80-04-23973-0.

DOBRENKO, Evgeny a Natalia JOHNSON-SKRADOL, ed. *Socialist Realism in Central and Eastern European Literatures under Stalin: Institutions, Dynamics, Discourses*. Wimbledon: Anthem Press, 2018.

GALÍK, Josef. *Panorama české literatury: (literární dějiny od počátků do současnosti)*. Olomouc: Rubico, 1994, 547 s. ISBN 80-85839-04-0.

HRUBÍN, František. *Lásky*. Praha: Československý spisovatel, 1967, 116 s.

JANOUŠEK, Pavel a kol. *Dějiny české literatury 1945 - 1989*. Praha: Academia, 2007. ISBN 978-80-200-1527-3.

JIRÁK, František. *Přírodopisná čítanka, 1. část: O hvězdách*. Brno: Benediktinské knihkupectví, 1908. Dostupné také z: <https://dnnt.mzk.cz/view/uuid:9cf6f760-ef81-11e7-a97b-005056827e51?page=uuid:8d55fff0-f6b0-11e7-b30f-5ef3fc9ae867>

LANGEROVÁ, Marie. *Pohledy zblízka: zvuk, význam, obraz: poetika literárního díla 20. století*. Praha: Torst, 2002. ISBN 80-721-5171-1.

LEHÁR, Jan et al. *Česká literatura od počátků k dnešku*. 2., dopl. vyd. [i.e. 3. vyd.]. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008, 1082 s. Česká historie. ISBN 978-80-7106-963-8.

MACHÁČEK, Vítězslav. *50 českých autorů posledních padesáti let*. Praha: Československý spisovatel, 1969, 211 s. ; 22 cm.

MÁLKOVÁ, Iva. *František Hrubín: z archivních fondů*. Brno: Host, 2011, 334 s. Spis OU. ISBN 978-80-7368-971-1.

MRAVCOVÁ, Marie, Věra BROŽOVÁ a Michal JAREŠ. Ladislav DVOŘÁK. *Slovník české literatury po roce 1945* [online]. Brno: ÚČL AV ČR, 1994 [cit. 2020-11-14]. Dostupné z: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=687&hl=Ladislav+Dvo%C5%99%C3%A1k>

NAVRÁTILOVÁ, Alexandra. *Narození a smrt v české lidové kultuře*. Praha: Vyšehrad, 2004, ISBN 80-7021-397-3.

OPELÍK, Jiří a Kateřina BLÁHOVÁ. František HRUBÍN. In: *SLOVNÍK české literatury po roce 1945: Ústav pro českou literaturu AV ČR* [online]. Studio Vémola, 2006 [cit. 2020-01-06]. Dostupné z: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=337&hl=Franti%C5%A1ek+Hrub%C3%ADn+>

POHORSKÝ, Miloš. *Zlomky analýzy: k poválečné české literatuře*. Praha: Československý spisovatel, 1990. ISBN 80-202-0196-3.

SOLDÁN, Ladislav. *Přehledné dějiny literatury III: dějiny české a světové literatury od roku 1945 do současnosti*. Praha: SPN, 1997, 303 s. ISBN 80-85937-48-4.

STEHLÍKOVÁ, Eva. *Antika a česká poezie po roce 1945*. Praha: Ústřední dům lidové umělecké tvořivosti, 1970,

STRNADEL, Josef. *František Hrubín*. Praha: Československý spisovatel, 1980, 207 s.
Portréty spisovatelů.

SVOBODA, Richard. Doba. In: *Slovník české literatury po roce 1945* [online]. Brno: ÚČL AV ČR, 2002, 1998 [cit. 2020-11-14]. Dostupné z:
<http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=94&hl=Adolf+Kroupa+>

SVOZIL, Bohumil. Josef STRNADEL. In: *Slovník české literatury po roce 1945* [online]. Brno: ÚČL AV ČR, 2002, 1998 [cit. 2020-11-12]. Dostupné z:
<http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=647&hl=Josef+Strnadel>

VŠETIČKA, František. *Stavba básně*. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 1994.
ISBN 80-7067-311-7.

J. Robert Oppenheimer. *ATOMIC HERITAGE FOUNDATION* [online]. Washington DC: The Atomic Heritage Foundation, 2002 [cit. 2020-11-13]. Dostupné z:
<https://www.atomicheritage.org/profile/j-robert-oppenheimer>